

EGO

JUNI 1992

MAANDBLAD VAN DE HUMANISTISCH GEESTELIJKE VERZORGING BIJ DE KRIJGSMACHT

EG
WAAR
NEMER IN
JOEGOSLAVIE

In dit
nummer o.a.:

● Olifant bouwt vogelnestjes ● Drie dienstplichtigen over drugs ● De KMA in verandering ● Racisten worden niet geboren ● De koortslip ● Bestemming ● Het gelijk van Ter Beek ● Grote jazztalenten dienen zich aan ● New Age Music ● Complementair ● Pop van eigen bodem ● Gedicht ● Boeken

EGO

MAANDBLAD
VAN DE DIENST
HUMANISTISCH
GEESTELIJKE VERZORGING
BIJ DE KRIJGSMACHT

nr. 6, juni 1992, 31e jaargang
Abonnementsprijs f 15,- per jaar, te
storten op postbankrekening 480414
t.n.v. Hoofdraadsman HGV te Zeist.
Militairen ontvangen het blad op aan-
vraag zonder betaling.

Redactie:

Jan den Boer, Klazien van Brandwijk-
Wiltjer, Wim Heij (voorz.), Carine
van Hinte, Peter Samwel, Jos Siersma,
Frank Spoelstra.

Vaste medewerkers:

Adriaan Bijl, Theo Carree, Arend van
Dam, Evert van Dijk, Gerard van
Erkelens, Pieter de Jager, Tom Janssen,
Stef Kessels, Willy Lohmann, Frits
Maas, Len Munnik, René Nauta,
Leonore van Opzeeland, Cor Out, Tom
Pauka, Freek Pol, Rien Robijns, Karel
Roskam, Paul Rutten, Hans Schonk,
Klaas Soesbeek, Jan Stoof, Wessel
Visser, Leon Wecke, Hans van Wissen.

Eindredactie:

Frank Spoelstra

Vormgeving:

Piet Boom en Frank Spoelstra

Redaktiesekretariaat:

Erika Krijt-Leyendekkers

Prepress/Lithografie/Druk:

Brouwer Offset Utrecht B.V.

Adres redactie en administratie:

Bureau Hoofdraadsman,
Coornherthuis, Oranje Nassaulaan
71, 3708 GC Zeist, tel. 03404-20906.
Bijdragen in EGO verschijnen op per-
soonlijke titel en vertegenwoordigen
niet noodzakelijkerwijs de visie van de
redactie of de dienst HGV.

Inhoud

Olifant bouwt vogelnestjes	2
EG-waarnemer in Joegoslavië	3
Vragen staat vrij	6
Drie dienstplichtigen over drugs	7
Pop van eigen bodem	8
De KMA in verandering	10
Die zomer toen ik 14 was	12
Een soldaat... (poster)	14
Bestemming	16
Racisten worden niet geboren	17
De koortslip	18
Een val	19
Het gelijk van Ter Beek	20
Grote jazztalenten dienen zich aan	22
Complementair/Aan de poort	23
New Age Music	24
Gedicht	25
Boeken	26
Willy Lohmann	28

Foto's: voorpagina Harry Braam,
pag. 14/15 Wim Hey,
pag. 21 Gerard van Erkelens

OLIFANT BOUWT VOGELNESTJES

Onder de knallende titel 'Krijgsmacht krijgt ander karakter' en ondertitel 'Nationale soe-
vereiniteit is achterhaald begrip' gaf de Defensiekrant (d.d. 2 april jl.) de volgende uit-
spraak van minister Ter Beek vetgedrukt weer:

"Vroeger had de krijgsmacht vooral een 'negatief' doel: een aanval op Europa helpen afschrikken.
Haar optreden was passief: Wachten op de grote aanval, die gelukkig nooit is gekomen. Nu is ze erg
actief: Binnenkort zullen zich meer Nederlandse militairen buiten het NAVO-verdragsgebied bevin-
den dan het geval is geweest sinds Nieuw-Guinea. Paradoxaal genoeg brengen de nieuwe taken van
de krijgsmacht grotere risico's met zich mee dan vroeger; van de uitgezonden militairen wordt meer
geverg, geconfronteerd als zij worden met oorlogsgevaar en leed. De taak van de krijgsmacht is bij-
zonder positief: Vrede en veiligheid helpen bevorderen in uiteenlopende delen van de wereld."

Een citaat uit de toespraak die de minister hield voor het Nederlands Genootschap voor
Internationale Zaken. Dat is geheel andere taal als "De NAVO is al enige tijd geleden
overleden. De blaadjes van de symbolische NAVO-roos kunnen nog slechts als grafkrans
dienen," zoals wij (begin 1990) optekenden uit de mond van drs. J. Rood van het
Instituut voor Internationale betrekkingen Clingendael (EGO, april 1990).

Toch willen wij hier even bij stil staan. Zijn de feiten wat ze lijken te zijn?

In ons commentaar van april '90 (waarin wij bezorgdheid toonden over de effecten van
de afslanking voor de mensen in de krijgsmacht haalden we, naast drs. J. Rood, ook uit-
spraken van drs. Leon Wecke, directeur Studiecencentrum voor Vredesvraagstukken van de
Katholieke Universiteit Nijmegen, aan:

"Nieuwe ontwikkelingen, verdragen, organisaties en verbanden zullen NAVO en Warschaupact uit-
hollen, minder wenselijk, minder mogelijk en minder noodzakelijk maken, als ze althans ooit nood-
zakelijk waren. Uiteraard zal worden getracht de oude verdragsorganisaties, indertijd mede opge-
richt als militaire expressie van het inmiddels verdwenen Oost-Westconflict van nieuwe taken te
voorzien."

Grote bureaucratieën houden zichzelf immers in stand. Hij vervolgde:

"Maar dat blijft kwakkelen geblazen: Je kunt een militaire organisatie niet ombouwen tot effectieve
instrumenten met betrekking tot het realiseren van economische en politieke veiligheid: een olifant
kun je geen vogelnestjes laten bouwen." Alles wijst er evenwel op dat de olifant wel degelijk
vogelnestjes gaat bouwen.

Nu het Oostblok als vijand is weggevallen lijkt het erop dat er ineens een nieuwe taak en
functie wordt gezocht voor de krijgsmacht (Terzijde: zonder dat er, tot nu toe in ieder ge-
val, in het Nederlandse parlement fundamenteel over is gesproken.). Immers, welke ande-
re rechtvaardiging is er te vinden om juist *nu* Nederlandse militairen in te zetten in
Joegoslavië en Cambodja en, ruim een jaar geleden (weliswaar onder een andere vlag) in
de Golf-oorlog, Turkije en Israël? Wat is er nu dan nog meer zo anders als al die jaren er-
voor? Toen lieten we het ene na het andere land ten onder gaan aan twisten en
(burger)oorlogen. Er was toen geen hond die dacht aan interveniëren, althans niet uit vre-
desoverwegingen. Nee, Nederland zo goed als ieder ander land, liet die landen en volke-
ren gewoon in hun sop gaar koken.

Over ingrijpen (van peace-keeping tot peace-enforcing) wordt nu ineens gesproken alsof
het de gewoonste zaak van de wereld is.

Om meer dan één reden menen wij dat zulk soort ingrijpen – in nagenoeg alle gevallen –
niet het eerste maar het laatste middel van de internationale gemeenschap zou dienen te
zijn. Wanneer men eerst eens zou stoppen met het leveren van wapens aan al die landen
waar reeds onrust is of mogelijk zou kunnen ontstaan, dan zouden we al een heel stuk
verder zijn. Doet zich toch een conflict voor en is er sprake van een agressor, dan zou men
in eerste instantie een land moeten trachten met vreedzame middelen (tot en met ekono-
mische blokkade) op de knieën te krijgen. Zo'n boycot is effectiever dan men ons vaak
wil laten geloven. In ieder geval zo effectief dat zelfs de CIA, in de aanloop van de Golf-
oorlog, die gegevens maar achterhiel. Die cijfers hadden immers in de VS een blokkade
kunnen vormen voor de Senaat en het Congres om in te stemmen met militair ingrijpen.
Tenslotte heeft men zelfs Zuid-Afrika door de bocht gekregen zonder militair geweld te
hoeven gebruiken. Tegen een cultureel, sociaal, politiek en economisch isolement is ten
lange leste geen enkel land opgewassen.

Uiteindelijk komt alles op de schouders van de militair te liggen. Dat is degene die met de
klus wordt opgezadeld. De 'gewone' militair heeft de snelle omslag in denken van de politi-
e en militaire leiders (tot voor kort: 'De vijand komt uit het Oosten'. Nu, zie Ter Beek:
'De vijand zit over de gehele wereld'.) niet bij kunnen sloffen.

Veelvuldig vallen uit de monden van (ook vrijwilligdienende) militairen opmerkingen te
beluisteren als: 'Ik wil best mijn land verdedigen, ook het NAVO-verdragsgebied, tegen
een bedreiging van buitenaf, maar wat heb ik te zoeken in... '.

Kijkend naar de huidige situatie vragen wij ons af of men wel voldoende beseft wat men
mensen met een vredesopdracht aandoet met ze te sturen naar gebieden waar diepe interne
tegenstellingen gedurende decennia hun verwoestende werking hebben aangericht,
waar haat hoogtij viert, alles om wapens lijkt te draaien (door wie geleverd?), waar dui-
zend en één tegenstellingen dwars door bevolkingen, soms zelfs door gezinnen en families
heenlopen.

Vredesoperaties – van welke aard ook – zouden ons weleens heel snel kunnen tonen, snel-
ler dan menige politieke en militaire leider welgevallig is, dat ze niet dat wonderbaarlijke
recept zijn als waar ze ineens, met veel tam-tam en grote vaart, voor uit de hoge hoed lij-
ken te zijn getoverd.

Wij vrezen dat dat inzicht pas tot stand zal komen als de eerste slachtoffers aan VN-zijde
zullen vallen.

Redactie

EG-WAARNEMER IN JOEGOSLAVIE

'Mensen die je op straat spreekt willen geen oorlog'

Eind januari kwam majoor Harry Braam, normaliter werkzaam als hoofd van de sectie I van de 43 Painfbrig te Havelte, terug uit het voormalige Joegoslavië. Hij was daar vanaf 23 oktober 1991 gestationeerd als waarnemer van de Europese Gemeenschap (EG). In Bosnië-Herzegovina was het toen nog rustig. Van aanwezigheid van VN-troepen was nog geen sprake. Raadsman Adri van Deurzen sprak met hem over zijn werk en verblijf in een door oorlog geteisterd en verdeeld land.

Waarom gaf je je als vrijwilliger voor deze missie op?

Enerzijds vanwege het feit dat ik vind dat het voor ons als militairen een taak is om in te grijpen middels 'peace-keeping', anderzijds vanwege de mogelijkheden die daardoor ontstonden eens wat anders te doen en wat anders te zien. Aan de ene kant een taak dus, noem het een vorm van plichtsgevoel; aan de andere kant eigenbelang, het avontuur. Voor mijn gezin was het geen verrassing dat ik me opgaf, we hadden het er thuis talloze malen over gehad. Het gezin stond er dan ook achter. Natuurlijk gaan er gedachten door je hoofd over wat er allemaal met je kan gebeuren en de gevolgen daarvan voor het gezin, maar ik merkte dat ik deze gedachten zoveel mogelijk verdrong. Gedachten die met de lokroep van het avontuur, het onbekende te maken hadden overheersten toch. Ik wil overigens wel kwijt dat de landmachtstaf in haar voorlichting veel aandacht heeft besteed aan de (financiële) zorgaspecten. Het was zo geregeld dat verzekeringsmaatschappijen uit zouden betalen als ons wat zou overkomen.

Je werd eerst gestationeerd in Kroatië. Wat waren je eerste indrukken?

We kwamen met het vliegtuig aan in Italië. Vandaar gingen we met een busje van de

EG-missie richting Zagreb, waar we in een hotel werden ondergebracht. De eerste dag reden we door Slovenië. Overal zagen we wegversperringen, grote betonblokken, klaar om in geval van nood over de weg getrokken te worden. Het land was nog steeds voorbereid op oorlog. Op dat moment vroeg ik me pas goed af waaraan ik eigenlijk was begonnen.

Toen we Kroatië binnenreden dacht ik een door oorlog verarmd land te zullen zien, maar dat bleek niet het geval, alles was nog gewoon te koop.

's Avonds in het hotel te Zagreb hoorden we voor het eerst in de verte artillerie schieten. De eerste maaltijd maakte een ongewenlijke indruk op me. Op tafel stond inktvis, gebakken vis, vier soorten vlees, verschillende nagerechten en soorten gebak, terwijl veertig kilometer verder oorlog werd gevoerd en je de artillerie hoorde rommelen. De eerste dagen gingen we nog niet op pad, maar werden we uitvoerig geïnformeerd middels briefings over de algehele toestand.

■ Taken

Wat was jullie taak en hoe zagen de werkzaamheden eruit?

In Kroatië was onze taak het monitoren van het 'staakt-het-vuren', dus het kontro-

leren of de strijdende partijen zich hielden aan de eerder gemaakte vredesafspraken. Maar het ontaardde er meestal in om het schieten te bekijken. Behalve het monitoren werden we er vaak ook op uitgestuurd om de beide partijen (Serven en Kroaten) weer met elkaar in gesprek te brengen.

De dag begon met een briefing over het wereldnieuws, daarna over het Joegoslavische nieuws gevolgd door een overzicht van de militaire situatie. Daarna gingen we op missie, bijvoorbeeld een ééndaagse missie naar Karlovac of een andere stad of streek. Vergezeld van een tolk en onder begeleiding van een politie-escorte gingen we dan op pad. Aangekomen op de plaats van bestemming had je eerst een bespreking met het crisis-comité – een soort noodbestuur – van een stad en daarna een ontmoeting met de lokale Kroatische commandant. Soms was het voor de oplossing van een bepaalde kwestie noodzakelijk dat we een gesprek voerden met de Servische commandant in aanwezigheid van de Kroatische commandant. Tot mijn stomme verbazing was er een direkte telefoonlijn tussen beide partijen. Als er een plaatselijk 'staakt-het-vuren' was afgesproken togen we naar de 'overkant', mijnen werden opzij geschoven of veilig gesteld, zodat we een onbelemmerde doorgang hadden.

In het hoofdkwartier aangekomen vielen de beide commandanten elkaar in de armen en hielden tranen over die verrekte oorlog en vroegen elkaar hoe het was met vrouw en kinderen. Zij bleken dan kamergenoot geweest te zijn tijdens hun opleidingstijd op de militaire academie. Maar op het moment dat er zaken moesten worden gedaan kwamen de messen weer boven tafel en scholden ze elkaar voor alles wat

November '91: dichtbij het front in de omgeving van Vukovar, waar met zo'n 70 ambulances en bussen ca 3000 zieken, gewonden en vluchtelingen zouden worden opgehaald.

lelijk was uit. Het is heel vreemd en triest om een dergelijke omgang – met zo'n diepe scheiding tussen het persoonlijke en het militaire – van mensen mee te moeten maken.

Onze taakstelling in Bosnië was alles te doen wat in ons vermogen lag om oorlog te voorkomen. Dat was een ruime taakstelling waardoor we veel activiteiten konden ontplooiën. Ikzelf was plaatsvervangend hoofd van de EG-missie aldaar. Dat hield in dat ik kontaktpersoon voor de regering daar was en voor het hoofdkwartier van het federale leger. Door deze functie was ik zeer goed geïnformeerd en voelde ik me op een bepaalde manier betrokken bij het wel en wee van het land. Ik zag hoe de regering de controle over het land aan het verliezen was. Ik heb daar een aantal ontmoetingen gehad met hoge regeringsfunctionarissen die aan de EG-missie vroegen of wij hen bepaalde informatie konden geven, omdat zij geen mogelijkheden tot informatiewinning meer hadden.

In Bosnië begonnen we meestal de dag met het TV-nieuws van acht uur. Om half negen gevolgd door een briefing naar aanleiding van de eindrapporten van de vorige dag vanuit het gehele land. Aan de hand daarvan en op grond van eventuele nieuwe bijzonderheden werden nieuwe taken geformuleerd. Om half tien hielden we een briefing voor al het personeel dat binnen was. Daarna ging ik dan meestal naar de presidentie voor besprekingen. Bovendien ging ik een of twee maal per week naar het hoofdkwartier van het federale leger (JNA) om onze optredens voor de week erna te coördineren, en om problemen door te spreken die we met het JNA op lokaal niveau hadden ondervonden.

■ Overplaatsing

Hoe komt het dat je in twee verschillende plaatsen gestationeerd bent geweest?

Van 23 oktober tot 25 november 1991 zat ik in Kroatië (Zagreb) en daarna tot aan het einde van mijn uitzendingsperiode in

Oponthoud, ondanks 'ongehinderde doorgang', doordat naar booby traps moet worden gekeken (januari '92)

Bosnië-Herzegovina (Sarajevo).

Na één maand in Kroatië te zijn geweest, had ik, gezien mijn ervaringen inzake het optreden van de Serviërs, grote moeite onpartijdig te zijn en heb ik verzocht om een overplaatsing naar Bosnië. Je moet je voorstellen dat het JNA dorpen probeerde te bezetten door de Kroaten eruit te jagen. Ongeregelde Servische benden vermoordden dan gewoonweg de in de dorpen achtergebleven Kroaten. Het leger ontkende dat ze daar iets mee te maken had. Maar in mijn visie vloeiden deze gebeurtenissen voort uit een structurele aanpak. We werden met veel oorlogsleed gekonfronteerd.

Zo begeleidden we op een bepaald moment een konvooi van gewonden en vluchtelingen, die we volgens afspraak op neutraal terrein in ontvangst hadden genomen, naar Zagreb. In dat konvooi verbleven sterven-

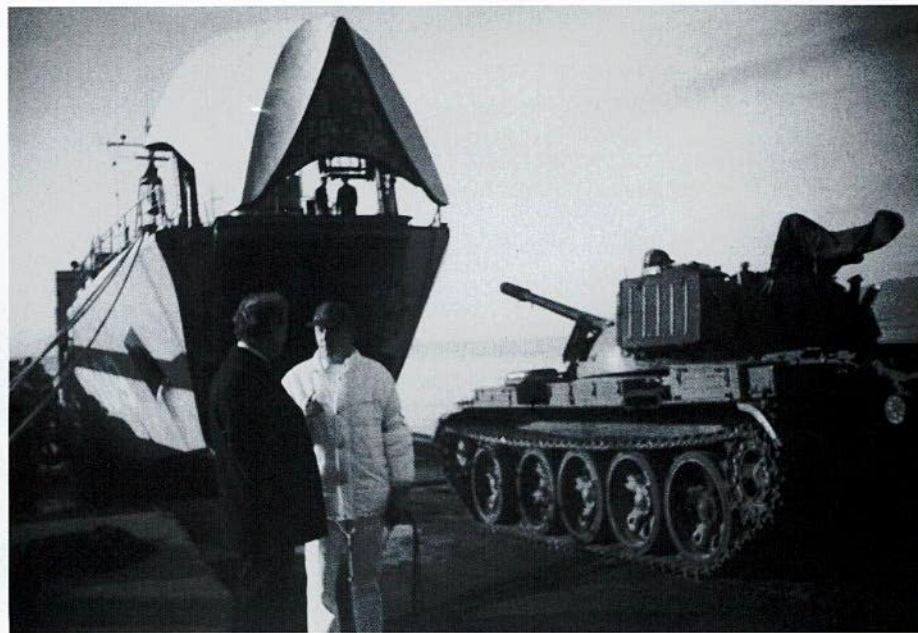
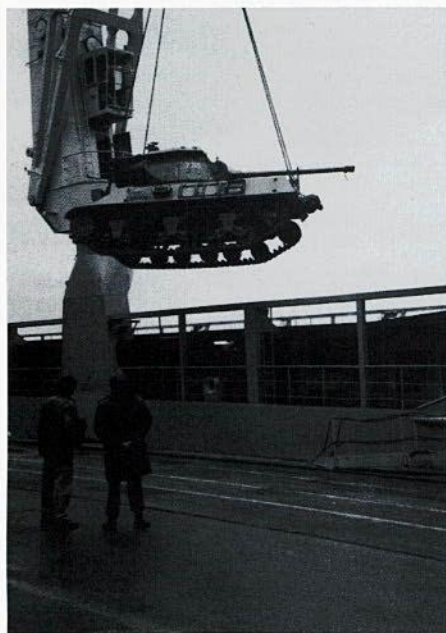
de mensen en vluchtelingen, die al twee maal de nacht in het open veld hadden moeten doorbrengen en die niet meer bij zich hadden dan een paar plastic tasjes met bezittingen. Onderweg werden we in een Servisch dorp aangevallen door Servische extremisten. De ruiten werden uit de ambulances geslagen, geneeskundig personeel werd uit de voertuigen getrokken en in elkaar geslagen.

Deze gebeurtenissen vormden voor mij het breekpunt. Ik kon daarna niets meer 'accepteren' van de Serven.

Voor die tijd wilde ik ook al een overplaatsing, omdat ik na enkele weken onderkende dat wij met dat oorlogsleed door de Kroatiërs gemanipuleerd werden. We werden regelmatig meegenomen naar ziekenhuizen, vol met zwaargewonden. Of ze lieten ons foto's zien van kapotgesneden lijken, die we in een heel andere plaats ook al te zien hadden gekregen.

Als je altijd maar de zaak van één kant te zien krijgt ben je natuurlijk ook gemakkelijk te manipuleren. Omdat je als mens gevoelig bent voor leed, dreigt het dat je je vereenzelvigt met de partij die het leed

Terugtrekken van JNA-materieel in de haven van Rijeka (nov. '91)

*Kroatische militair
op de fiets in het
volledig verwoeste
dorp Nustar
(nov. '91)*

wordt aangedaan. Later in Bosnië werd ik me dat heel bewust, toen ik met de controleerbare belevenissen van de Serviërs werd gekonfronteerd die vanuit Bosnië versterkingen stuurden naar het front op Kroatisch grondgebied. Maar nogmaals, die incidenten rondom dat konvooi, met die heel persoonlijke agressie van mensen, waren doorslaggevend voor mijn beslissing om overplaatsing te vragen.

■ Je verhardt...

Wat voor gedachten en gevoelens had je bij al dat oorlogsgeweld?

In het begin maakte ik me geweldig kwaad. Ik herinner me nog dat ik met een schietpartij gekonfronteerd werd en echt witheet was. Maar als je dat vaker meemaakt speelt die emotie toch minder op. Je neemt er meer afstand van. Nadenken over het feit dat er doden gevallen zijn schuift als het ware op naar een zich afvragen hoevél doden er zijn gevallen. Je gaat 'tellen'. De eerste keer dat we een 'staakt-het-vuren' hadden afgesloten was ik blij, toen dat aan flarden was geschoten voelde ik me triest gestemd. Later denk je alleen nog maar: "het zal mij benieuwen hoe lang het dit keer duurt". In het begin schrok ik geweldig bij het zien van een massagraf – en later, ja, dan kijk je daar toch eigenlijk niet meer zo van op. Je verhardt kennelijk. Eerlijk gezegd ben ik daar toch wel van geschrokken. Ik had niet verwacht dat dat zo snel zou gebeuren, maar toch gebeurt het. Misschien is het zelfbescherming. Ik weet het niet. Daar ben ik nog steeds niet uit. Nu, terug in Nederland, maak ik me er weer geweldig druk over als ik de beelden op de TV zie, wat ik, na enige tijd althans, niet deed toen ik er midden inzat.

Liepen jullie zelf gevaar?

Ik heb een paar beschietingen meegemaakt. Ik heb meegemaakt dat er op ons werd geschoten met mortieren – niet gericht, maar bedoeld naar later bleek om ons te intimideren – tot op een afstand van 100 m. De tanks en eenheden die op ons schoten zagen we staan op hooguit anderhalf à twee km van ons vandaan. Je ziet het vuren steeds dichterbij komen maar op dat moment wisten we niet of en waar ze zouden

ophouden. Het merkwaardige is dan dat je niet meteen volledig wegduikt, maar zodanig dekking zoekt dat je kunt zien – en dat wil je ook, je wilt deel van de situatie blijven uitmaken – wat er gebeurt, dat je kan kijken waar de schoten vallen. Toen het vuren ophield zijn we er snel vandoor gegaan. Op dat moment speelt de angst nog geen rol, pas achteraf denk je aan wat er allemaal had kunnen gebeuren. De eerste nachten na dat incident sliep ik nog goed en had ik nergens last van. Maar zo'n drie weken erna ontladde de spanning zich in slaapstoornissen. En nu nog. Het is niet zo dat ik over die beschieting droom, maar het gebeurt wel dat ik plotseling wakker schiet en in mijn gedachten weer met die zaak bezig ben. Ik had niet verwacht dat ik ruim twee maanden na die tijd er nog zo mee bezig zou zijn. Ik heb overigens daar erg veel van me afgeschreven. Ik hield een dagboek bij, iets dat ik nog nooit had gedaan. Zeventig tot tachtig procent van ons deed dat. Ik heb ook lange brieven naar huis geschreven, normaal kwam ik op oefeningen met moeite tot twee kantjes. Toen schreef ik brieven van soms twaalf kantjes, gewoon een vorm van verwerking.

■ Positieve invloed

Welke betekenis heeft jullie aanwezigheid daar gehad?

Het heeft in Kroatië voorkomen dat de strijd vele malen erger zou zijn geweest. Onze aanwezigheid vormde duidelijk een rem op de moordpartijen, op het zogeheten cleanen van gebieden e.d. We hebben ook kunnen bewerkstelligen dat partijen weer met elkaar in gesprek kwamen. Een aantal lokale wapenstilstanden zijn door ons geïnitieerd, mede waardoor het vanaf januari een stuk rustiger werd. En het algehele staakt-het-vuren houdt nog steeds min of meer stand. Ik denk dat we wel degelijk positieve invloed op de situatie hebben kunnen uitoefenen. VN-troepen zijn er om de strijdende partijen gescheiden te houden: een EG-missie betekent een informatiepunt, een vraagbaak voor alle partijen, een orgaan dat onderhandelingen op gang brengt, het geschonden vertrouwen naar elkaar toe probeert te herstellen.

In Bosnië-Herzegovina – en daar waren al-

le partijen het mee eens – hebben we lang kunnen voorkomen dat er een oorlog zou uitbreken. Het is daarom jammer nu te moeten constateren dat er nu wel oorlog is. We hadden daar een sterke rol als intermediair. In een vrij grote stad van zo'n 130.000 inwoners hebben wij de leiders van de politieke partijen die al vier maanden niet meer met elkaar praatten en elkaar alleen maar dwarsboomden weer om de tafel gekregen. Zo'n lokaal succes heeft zijn olievlekwerking. Zo hebben wij ook godsdienstige leiders om de tafel kunnen krijgen. Resultaat was dat in de periode van Kerst en Oud en Nieuw er een gezamenlijke biddienst voor de vrede in het land werd belegd voor alle godsdiensten, daar deden ook de moslims aan mee. Ik hoop dan ook dat de EG-missie daar aanwezig blijft naast de VN-troepen.

■ Moslims als buffer

Hoe kijk jij tegen die verschillende bevolkingsgroepen aan?

Toen ik in Kroatië gestationeerd was, waren de Serviërs en het JNA in mijn optiek de zondebokken. Toen ik veelvuldiger aan de andere kant van het front kon kijken zag ik ook dat de Kroaten een heleboel rotzigheid uithaalden. Aan Kroatische zijde vielen de eerste doden en dan ontstaat er een snel escalerende wisselwerking, vluchtende Serviërs werden dan gepakt door de Kroaten. De moslims heb ik als de meest gematigde bevolkingsgroep ervaren. Bosnië-Herzegovina met een grote moslimbevolking is altijd al een buffer geweest tussen Servië en Kroatië, ook nu zijn ze de dupe van de trammelant tussen die twee. Maar in een oorlog is de gewone man in de straat natuurlijk altijd de dupe. Het zijn de leiders die de zaak ophitsen. Mensen die je op straat spreekt willen geen oorlog.

Maar milities, gardes, etc. die komen toch voort uit het 'gewone' volk?

Ja, maar dat zijn meestal de figuren die zich als een soort Rambo willen profileren. Je komt ze tegen bij het JNA als reservist, bij de Servische milities en bij de Kroatische garde. In Zagreb liepen 's avonds dronken Kroaten rond met handgranaten op zak en geladen wapens die afgeschoten werden. In

Soesterberg 28 januari '92: het gezin Braam herenigd

Bosnië gingen dronken federale reservisten schietend rond, zoals in Mostar waar de JNA-kazernes vol met reservisten zaten.

Kun je mensen dan nog aardig blijven vinden?

Niet meer als groep, wel individueel. Als je in Bosnië met Serviërs sprak dan begonnen ze met allerlei beschuldigingen te uiten richting EG-missie, richting West-Europa. We liepen allemaal aan de leiband van Duitsland. We moesten niet in Joegoslavië zijn maar in Duitsland, want daar werd de Derde Wereldoorlog voorbereid. Als je echter met hen in gesprek bleef, dan bleken ze heel aardig te zijn en kreeg je een maaltijd aangeboden. In een politiepost beschuldigde iemand met een hogere rang me van het feit dat ik een Duitse 'agent' was. Toen ik hem duidelijk kon maken dat ik Nederlander was en hoe ik mijn taak daar zag, draaide hij totaal om en wilde persé met ons op de foto en kregen we zijn adres. De Serviërs zijn sterk feodaal ingesteld, ze geloven alles wat hun leiders zeggen. De moslims en de Kroaten zijn veel meer westers ingesteld.

Ook de moslims?

Ja, ook de moslims. Kroaten en moslims zijn naar mijn mening veel kritischer naar hun overheden, en stellen daarom vragen.

■ Hulpacties

Je hebt op een bepaald moment actie ondernomen, min of meer als privé-persoon, om medicijnen en verbandmiddelen vanuit Nederland naar Bosnië-Herzegovina gestuurd te krijgen. Waarom deed je dat?

Al voordat de oorlog uitbrak in Bosnië waren de grenzen daar waar Serviërs domineerden al gesloten voor voeding, hulpgoederen e.d. Dat is zo onhumanitair als het maar kan, maar het gebeurde wel. Bovendien werden de medicijnen die binnenkamen via de hulporganisaties 'afgeroomd' op het vliegveld in Belgrado. De minister zonder portefeuille die zich onder meer bezig hield met humanitaire zaken maakte mij hierop attent. Het Rode Kruis kon niets doen, want die werken alleen in de 'wafzônes'.

'Artsen-zonder-grenzen' had haar eigen voorraden daar nog niet. In arrenmoede heb ik toen onze eigen brigade-arts Gert Jan Gort gebeld, die heel voortvarend kon-

takt heeft opgenomen met farmaceutische industrieën en kerkelijke instanties, waaruit geld en goederen zijn voortgekomen. Totaal hebben we ongeveer dertien kub aan medicijnen en verbandmiddelen naar Bosnië-Herzegovina kunnen brengen. En er lopen nog steeds acties. Ja, waarom? De ellende komt zo concreet op je bordje, ik voelde me heel erg betrokken bij die situatie.

■ Opnieuw gaan

Wat vind je van de inzet van VN-militairen en zou je zelf weer gaan?

Ik vind dat een goede zaak. Het hangt ook van het mandaat af. Iedereen daar lijkt wapens te hebben. Het is zeker dat het federale leger aan de verschillende Servische bevolkingsgroepen wapens heeft laten uitdelen. Een VN-macht zal niet alleen de troepen gescheiden trachten te houden, maar zal ook het mandaat moeten hebben om de partijen te ontwapenen en te controleren.

Vind je dat dat ten koste van alles moet gaan, ook als je kunt onderkennen dat er Nederlanders gaan sneuvelen?

Dat vind ik een moeilijke vraag. Het is op zich te voorzien dat als je dergelijke taken uitvoert, daar risico's aan vast zitten. Laat ik het zo stellen. We zitten daar. De situatie kan escaleren, zodanig dat besloten wordt om de vrede af te dwingen! Dan kunnen er wel eens 'ongelukken' gebeuren. Ik weet het niet. Nee, er moeten geen Nederlanders sneuvelen door gevechtshandelingen, maar je kunt niet van te voren in de geschiedenis kijken. Bosnië-Herzegovina is thans de nieuwe brandhaard. Deze republiek kent een grote moslimbevolking. Als deze moslims steun zouden gaan vragen bij Islamitische landen, dan kan er een heel gekompliceerd proces op gang komen dat niet meer in de hand gehouden kan worden; en niemand zou dat denk ik willen. Wellicht moet je de kwestie tegen die achtergrond afwegen.

Ik vind het een heel moeilijke vraag. Ikzelf zou weer gaan, ook al loop je risico's. En dan het liefst als lid van een EG-missie, omdat je dan als individu meer invloed kan uitoefenen dan als lid van een VN-vredesmacht. Maar ook in dat laatste geval zou ik meegaan.

Harry, bedankt voor dit gesprek.

Adri van Deurzen

? VRAGEN STAAT VRIJ

Al jaren houdt me dit bezig

Enerzijds:

de kern van de militaire vorming is ondergeschiktheid. Het onder bevel staan, gehoorzaamheid, orders uitvoeren: het wordt ingeoeft vanaf het eerste moment dat iemand aan een militaire opleiding begint.

Het beproefde middel: disciplineren, door middel van aanpassing aan regels, codes, groep, organisatie.

Gevolgen: vervreemdingsverschijnselen, vervagen van normbesef, afnemen van kritisch vermogen; toename van: verzet, drang te overleven, agressie, afreageren op anderen.

Anderzijds:

de zaken waar militairen, van hoog tot laag – zeker in tijden van oorlog/crisis – over moeten beslissen, vragen zelfstandigheid en verantwoordelijkheidsbesef. De eigenschappen die daarvoor nodig zijn, zijn – tot in alle facetten – het tegendeel van de eigenschappen die door disciplineren ontwikkeld worden: goed ontwikkeld geweten, onafhankelijkheid, in staat zijn tot kritisch afwegen en besluiten; frustratie kunnen verdragen, teleurstelling, vernedering en onmacht niet afreageren; een samenhangend waarden- en normenbesef.

Twee tegenstrijdige lijnen?

Wordt er in de militaire vorming voldoende aandacht besteed aan de spanning tussen: ondergeschiktheid en verantwoordelijkheid?

Realiseert men zich voldoende dat in de persoonlijke en in de juridische beoordeling geen mogelijkheid is zich te verschuilen achter: het was een opdracht?

Krijgt de militair dit probleem nu op zijn individuele bordje geschoven, of loopt hij de kans dat het daar terecht komt, terwijl hij of zij er niet op is voorbereid? (Denk maar aan de grenswachten bij de Berlijnse muur, die zich moeten verantwoorden voor het neerschieten van vluchtende mensen.)

Lossen we in het leger een probleem op door het niet op te lossen?

Wat denk jij daarvan?

Steven

**VREDE: VOORTZETTING
VAN DE OORLOG MET
VRIJWEL DEZELFDE
MIDDELEN**

DRIE DIENSTPLICHTIGEN OVER DRUGS

'Als je je zo stierlijk verveelt, dan is de verleiding wel heel erg groot'

In vervolg op ons artikel in het februari-nummer, hebben we drie willekeurige dienstplichtigen geïnterviewd over het drugsbeleid in de Nederlandse samenleving. Hoe kan het drugsprobleem het best aangepakt worden? Misschien is de aanpak in Nederland nog niet zo slecht. Over één ding zijn Bart, Richard en Martijn het eens. Er heerst, zeker binnen het leger, nog een te grote taboe-sfeer over drugs. Overleg lost meer problemen op dan het verzwijgen ervan. Vandaar dit interview.

Wat vind je van het drugsbeleid in Nederland?

Martijn: Ik denk dat we met het soft-drugsbeleid in Nederland op de goede weg zijn. Door het taboe weg te nemen blijft het redelijk in de hand en controleerbaar. Je krijgt niet zo gauw meer van die excessen, zoals bij de house-party's. Men was bang dat door het 'softe' beleid iedereen zou gaan blowen. Maar dat is helemaal niet gebeurd.

Richard: Daarom denk ik dat het uitdelen van methadon en schone naalden geen slechte zaak is. Het zou te gek zijn om hard-drugs legaal te maken, maar het zou wel de angel uit de eruit voortkomende misdaad halen.

Bart: Ik denk dat er verandering moet komen in de mate waarin drugshandelaren vervolgd kunnen worden. Dan doel ik met name op het beslag leggen op het geld dat ze verdienen aan de drugshandel. Want als een drugshandelaar gepakt wordt kunnen ze nog steeds niet aan zijn of haar vermogen komen.

Wat ik wel heel vreemd vind, is het feit dat iedereen heel veroordelend aankijkt tegen een drugsverslaafde die op straat loopt, alsof het een zware crimineel is, terwijl niemand opkijkt van een alcoholist, die om 11 uur 's morgens stomdronken over straat zwalkt. Maar de verhouding drugs/alcohol ligt heel scheef in Nederland, denk ik.

■ Ervaringen

Welke ervaringen hebben jullie met drugs in het leger?

Bart: Bij Sele in Amersfoort heb ik meegemaakt dat een jongen door de marechaussee werd meegenomen, omdat ze in zijn tas een zakje wiet hadden gevonden. Dat ging heel heftig en dat heeft me erg geschokt. (Na enig nadenken) ... Mijn broer was in Seedorf gelegerd en daar was algemeen bekend wie wat had. Het zat zo in elkaar dat zelfs enkele kaderleden afhankelijk waren van soldaten of huzaren om-

dat ze verslaafd waren. De kleintjes pikken, naar boven likken. Ik denk dat de belangrijkste reden verveling is. En dan kom ik weer terug op het ondergeschoven kindje alcoholisme. Dat reist daar ook de pan uit. Maar ja, dat kan ook bijna niet anders als je voor maar f 5,- een fles jenever kan kopen.

Kun je, met name in Duitsland, wat aan die verveling doen? Want dat blijkt de grootste oorzaak te zijn?

Bart: Ik denk dat je best wel wat aan deze problematiek kan doen. In ieder geval kan men wat meer proberen.

Als ik hoor dat de kazerne in Seedorf in de middle of nowhere ligt en dat alle kroegen in de omtrek zijn verboden voor Nederlandse militairen, dan heb je een probleem. Die jongens hebben verder niks te doen. Dat gebeurt dag in dag uit, drie weken lang achter elkaar. Aan het weekend hebben ze ook weinig, want zaterdag wordt er nog gewerkt en zondagavond moet iedereen weer binnen zijn.

Als je je zo stierlijk verveelt, dan is de verleiding wel heel erg groot. Je moet die men-

sen proberen bezig te houden. Zet aan dat probleem een paar nietsdoende dienstplichtigen en probeer die verveling eens serieus aan te pakken.

■ Verveling

Jullie vinden dus dat er van hogerhand te weinig aan de verveling van militairen wordt gedaan. En dat werkt overmatig gebruik van drugs en alcohol in de hand?

Martijn: Ja, de hoge heren in Den Haag hebben het grootste woord over personeelszorgen, en zijn bezig om hun begroting zo goed mogelijk te beschermen tegen de bezuinigingen en plotselinge veranderingen van minister Ter Beek en zijn ministerie.

Bart: En dan krijg je het nadeel als je dienstplichtig bent. Het is niet zo belangrijk wat die jongen in een jaar overkomt, want zo gauw hij een handtekening onder zijn gezondheidsverklaring heeft gezet dan is defensie overal vanaf. Als dit bij een beroeps gebeurt is het veel erger, want die moet je op ziekteverlof sturen en dat kost erg veel geld.

Richard: Er zit natuurlijk wel wat in, in wat jullie zeggen. Maar om alles zo te doen als jullie zouden willen, dat is nu in het huidige apparaat niet zo snel te realiseren. Wel geven de komende veranderingen een mooie gelegenheid om de situatie te gaan aanpakken. Ik hoop dan alleen wel, dat de beleidsbepalers hieraan voldoende tijd zullen besteden. Want er komen nu opeens zoveel andere zaken kijken bij de vernieuwing van het defensieapparaat. Ik hoop dat ze er niet in zullen verdrinken. Want het personeel neemt toch nog steeds een heel belangrijke plaats in in ons leger. En met de komst van een beroepsleger zal het personeel alleen nog maar veel belangrijker worden.

■ Alcohol

Bart: Wat ik wel nog kwijt wil, is dat we ons leger over deze zaak niet zwart moeten maken tegenover legereenheden uit het buitenland. Want ik denk dat het Nederlandse leger in vergelijking tot het

buitenland nog redelijk goede werkomstandigheden biedt.

Om maar een klein voorbeeldje te geven: Een goede vriend van mij zat bij de site-bewaking in Woensdrecht. 's Avonds sliep hij bij de Amerikanen die daar zaten. Hij zei: 'Nou, die jongens keken met allebei hun ogen een andere kant op. Stuk voor stuk zaten die verschrikkelijk onder de doop.'

Het stomste was, dat het aantal sigaretten dat de soldaten daar rookten werd genoteerd, zodat men kon bijhouden hoe gezond ze leefden. Maar ze zaten wel zwaar onder de drugs, omdat ze niks te doen hadden, en ver van huis zaten.

Dat doet er natuurlijk niks aan af dat men in het Nederlandse leger niet moet gaan denken dat we al helemaal op de goede weg zitten.

Sander Kuypers

POP VAN EIGEN BODEM

Nederpopduo's 'Ten Sharp' en 'Personnel'

Het is alweer een tijd geleden sinds de laatste aflevering van de rubriek 'Pop van Eigen Bodem' in EGO is verschenen. In deze editie ruim baan voor twee uitzonderlijke Nederlandse mannelijke popduo's. Ten Sharp en Personnel. Beide acts blinken uit door goed eigen songmateriaal. Voorts is de uitstekende produktie van de muziek op hun laatst verschenen albums opvallend. Daarmee lijken ze onderdeel uit te maken van een duidelijk waarneembare herleving van de vaderlandse popmuziek.

■ Ten Sharp

Het duo Ten Sharp wordt gevormd door Marcel Kappeteijn en Niels Hermes. In den beginne was Ten Sharp een groep. Hun eerste succes valt in 1985 te noteren, wanneer de toen nog groep een bescheiden hit

scoort met *Japanese Boy*. Het hitsucces lijkt voor de groep wat erg vlug te zijn gekomen, ze houdt kort daarna op te bestaan.

Het zijn in eerste instantie toetsenman Niels Hermes en bassist Ton Groen die on-

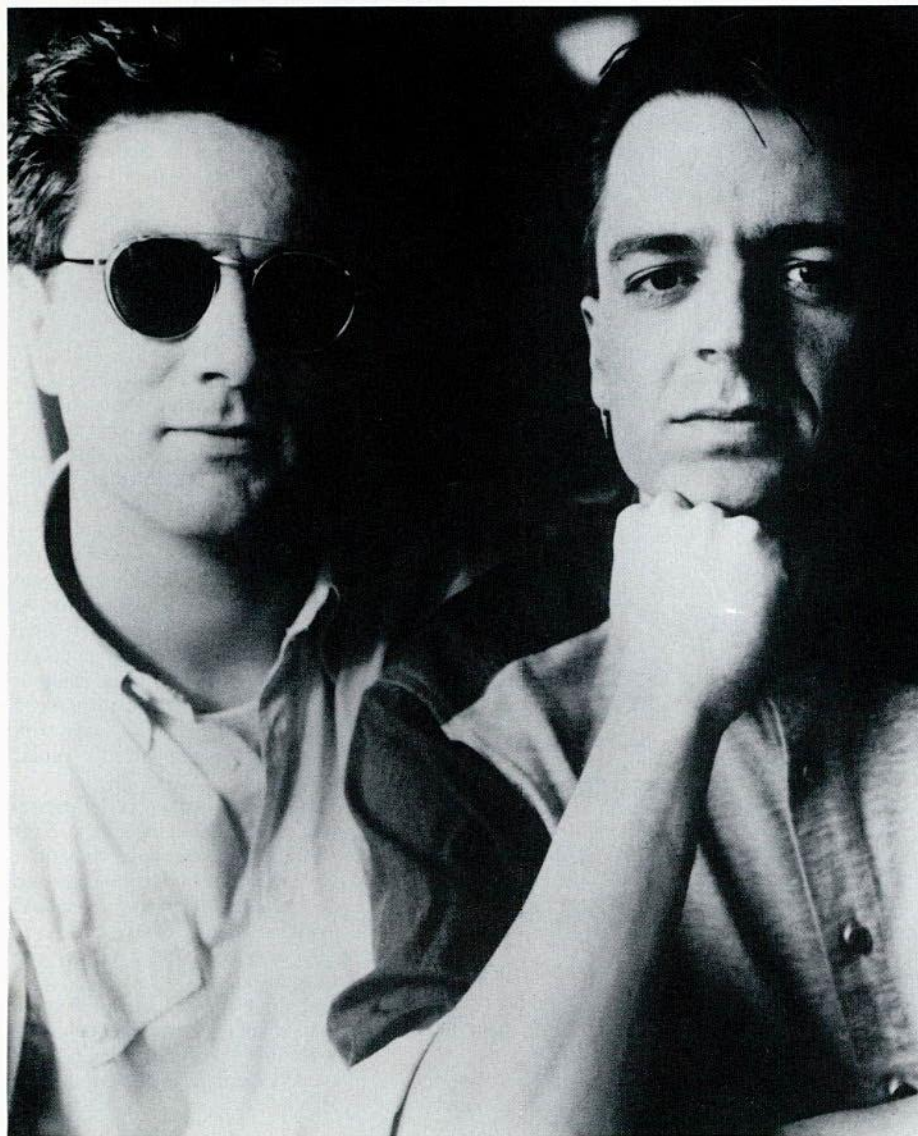
der de naam Ten Sharp blijven doorwerken. Na het voltooien van een aantal songs gaan Hermes en Groen op zoek naar een geschikte zanger en weten uiteindelijk Marcel Kappeteijn, de zanger van het eerste uur over te halen weer met hen in zee te gaan. Ton Groen besluit niet langer als bandlid mee te doen en zich toe te leggen op het schrijven van scherpe teksten, terwijl Niels Hermes actief lid blijft en de composities voor zijn rekening neemt. Deze nieuwe opzet resulteert opnieuw in een bescheiden Ten Sharp hit: *When the Snow Falls*.

Veelbelovende Nederlandse bands worden door platenmaatschappijen vaak in de gelegenheid gesteld om een selectie van hun repertoire op een zogenaamde mini-CD, met een speelduur van om en nabij de dertig minuten uit te brengen. Zo ook Ten Sharp. *Under the Waterline* bevat zeven tracks, waarvan zes geschreven door het duo Groen en Hermes, terwijl op de zevende Kappeteijn samen met Groen verantwoordelijk is voor de tekst. Het album wordt geproduceerd door toetsenman Niels Hermes met een van 's Neerlands topproducers van de laatste jaren, Michiel Hogenboezem. De saxofoonpartijen worden ingespeeld door Tom Barlage, voormalig lid van Solution. Hitsucces laat niet lang op zich wachten. Op 16 maart 1991 komt het nummer *You* de Top 40 binnen om daar vervolgens elf weken te vertoeven. De single haalt een top drie notering wat op zeker dat moment voor een Nederlandse popact een uitzonderlijke prestatie mag heten. *You* is een liefdesballade waarin de ik-figuur, die nimmer in staat was te uiten wat zich binnen in hem afspeelde, van zijn liefde getuigt: 'Words often don't come easy, I never learned to show the inside, And you always patient, Dragging out what I try to hide'.

Het succes van *You* was voor platenmaatschappij Sony Music (voorheen CBS) voldoende reden om te trachten haar buitenlandse zustermaatschappijen te overtuigen van de artistieke en commerciële kwaliteiten van het Nederlandse duo.

Nu ruim een jaar later is het Europese succes van Ten Sharp een feit. Aan de oorspronkelijke mini-CD zijn een drietal nummers toegevoegd en is een meer uitgebreide versie van de mini-CD *Under the Waterline* in een groot aantal Europese landen uitgebracht. De successtory van de single *You* en in de slipstream daarvan van de CD begon in Griekenland. Daarna volgden andere landen als Noorwegen, Frankrijk en Duitsland. In het doorgaans chauvinistische Engeland koerst de single *You* inmiddels op een top tien notering af. De uitermate sfeervolle videoclip van *You*, die veelvuldig door MTV is uitgezonden, lijkt een uitermate belangrijke rol te hebben gespeeld in het uiteindelijke internationale succes van Ten Sharp. Naar verluidt verloopt de internationale verkoop van de nieuwe Ten Sharp single *Ain't my beatin' heart* voorspoedig. Inmiddels zijn zowel van de single *You* en de CD *Under the Waterline* ruim 300.000 exemplaren over de toonbank gegaan.

Ten Sharp

■ Balladepop

De muziek van Ten Sharp kan wellicht het best omschreven worden als gedreven balladepop. De CD bevat een tiental rijk geïnstrumenteerde slow- en midtempo nummers. De keyboards bespeeld door Niels Hermes en in mindere mate de sax van Tom Barlage spelen een sleutelrol in de kleine geluidskastelen die in ieder nummer worden opgebouwd. Voor gierende gitaren ben je bij Ten Sharp aan het verkeerde adres. De krachtige stem van Marcel Kappeteijn past uitstekend bij het kleurrijke instrumentale tapijt dat door zijn collega-muzikanten wordt uitgerold.

Het is de verdienste van producers Hermes en Hoogenboezem, dat ze de instrumentale en vocale kracht hebben weten te kanaliseren en niet hebben laten ontaarden in een bombastisch geluid.

Qua sfeer is Ten Sharp misschien het best te vergelijken met een groep als Talk Talk. Niet in de laatste plaats door de gelijkenis van het stemgeluid van Kappeteijn, dat wel iets weg heeft van dat van Talk Talk zanger Mark Hollis.

De manier waarop tekstschrijver Ton Groen uiteenlopende thema's aanroert vormt een perfecte balans tussen herkenbaarheid en originaliteit. Naast het probleem liefde dat de meer en minder modale popzanger altijd bezighoudt ('Who needs women, she only takes your heart away') wordt de toekomst van de wereld bezongen ('Cos it's really over, and the fire turns into a flame, when the spirit slips away'). Het uitermate gevoelige *Some sails (for Phil)* lijkt opgedragen aan iemand die ervoor koos eigenhandig zijn leven te beëindigen: 'Did you leave us with lies or was there nothing left to live for?' Het nummer *Ray* is een ode opgedragen aan de zwarte rhythm and blues zanger Ray Charles: 'Piano sings the chord so easy and Ray plays anything'. Het jazzy *Closing Time* lijkt perfect geschikt om de vele grijsge draaide café-sluitingstijd deuntjes waar de doorgewinterde barbezoeker regelmatig mee wordt gepest, af te lossen.

■ Personnel

Tot op heden heeft het succes van Personnel nog niet de proporties van dat van Ten Sharp aangenomen. Toch is dit duo met het in maart van dit jaar uitgekomen *Continuing Stories* al aan haar tweede album toe. Personnel, bestaande uit Phillip Kroonenberg en Ad Vanderveen, debuteerde eind 1989 met het in Zwitserland opgenomen album *Only*. Dit album leverde het duo in ieder geval de status van veelbelovende act op. Vanaf dat jaar stond het duo Vanderveen en Kroonenberg, aangevuld met een ritmesectie, veelvuldig op de planken van de Nederlandse podia. De platenmaatschappij heeft aanzienlijk in de buidel getast om van de opvolger van *Only* een succes te maken.

Kroonenberg en Vanderveen trokken naar Nashville, de bakermat van de countrymuziek, om daar bijgestaan door een aantal geroutineerde Amerikaanse muzikanten *Continuing Stories* op te nemen. Artistiek gezien is het zonder meer een succesvolle

Personel

onderneming geworden. *Continuing Stories* bevat een twaalfstal boeiende songs die staan als een huis en die samen een boeiend album vormen dat ergens het midden houdt tussen country, rock en folk. Acoustische en meer elektrische nummers wisselen elkaar af. Vanderveen leverde zeven composities en Kroonenberg vijf. Ieder van hen verzorgt de zang bij de eigen nummers, wat voor aangename afwisseling zorgt, zonder dat er duidelijk sprake is van stijlbreken. Wat dat betreft vullen en voelen beide muzikanten elkaar perfect aan. Ad Vanderveen's stem is meer gepolijst, terwijl Phillip Kroonenberg een meer doorleefd geluid heeft.

In de songs op *Continuing Stories* passeren ontelbare muzikale flarden uit de country-, folk- en rockgeschiedenis de revue, zonder dat je precies kunt aanwijzen uit welke songs ze precies stammen. In *Sweet Bernadette* zijn duidelijk Ry Cooder-achtige invloeden te horen, terwijl de intro van *Serenade* weer doet denken aan de mondharmónica-intro van 'I want you' van Bob Dylan. *Water under the Bridge* doet weer vaag denken aan het geluid van Neil Young op zijn album 'Zuma'. Ook de geest van J.J. Cale waart door de *Continuing Stories* van Personnel.

De Amerikaanse Bill Halverson was de producer van *Continuing Stories*. Halverson kent zijn pappenheimers. Hij was als technicus betrokken bij de opname van het legendarische 'Dejà Vu' album van de al even legendarische groep Crosby, Stills, Nash & Young. De plaat is bescheiden en

direct geproduceerd, hij laat de songs voor zichzelf spreken. Andere fameuze namen die betrokken waren bij de opnames zijn: tex-mex accordeonist Flaco Jiminez, ex-Flying Burrito Brothers en ex-Manassas steelgitarist Al Perkins, drummer Harry Stevinson (Steve Earl Band), bassist Leland Sklar (speelde onder andere met James Taylor en Phil Collins) en toetsenist Al Kooper (ex-Blood Sweat and Tears).

Continuing Stories past binnen de heroriëntering op de wortels, die zich momenteel duidelijk aftekent binnen de popmuziek in binnen- en buitenland. Binnen Nederland kunnen groepen en artiesten als The Watchmen, Blue Guitars, Indian Summer en Hallo Venray binnen die stroming geplaatst worden. Echter waar het album van een groep als Hallo Venray vooral een eerbetoon vormt aan Neil Young, is *Continuing Stories* veel meer een originele mix van elementen uit de rijke pophistorie. Het album verdient daarom alle aandacht van eenieder die deze historie een warm hart toedraagt.

Paul Rutten

EEN SOLDAAT IS EEN
KIND VAN EEN ANDER

DE KMA IN VERANDERING

Kritiek werkte als katalysator

De Koninklijke Militaire Academie in Breda is in beweging. Sinds enige tijd is vanwege de Bevelhebbers KL en KLu een projectgroep bezig vorm en inhoud te geven aan een noodzakelijk gevonden onderwijsvernieuwing. Hierover had raadsman Jan Sulman een gesprek met generaal-majoor mr. G.C.G. Borst, gouverneur van de KMA.

Vanzelf bent u niet altijd generaal geweest. Zou u eerst iets willen vertellen over uzelf en met name over uw militaire loopbaan?

Nadat ik in 1953 met goed gevolg mijn examen gymnasium (B) had afgelegd, solliciteerde ik naar de KMA. In september van dat jaar werd ik cadet. De studierichting was logistieke diensten. Indertijd werden daar de toekomstige officieren opgeleid die waren bestemd voor personeelszaken, materieelbeheer en dat soort zaken.

Na mijn driejarige opleiding werd ik in augustus 1956 als 2e luitenant geplaatst op de vliegbasis Leeuwarden. Personeels-officier was ik op dat moment en met personeelsaangelegenheden heb ik mijn verdere loopbaan bij Defensie eigenlijk steeds van doen gehad.

Jammer achteraf dat ik die functie maar ruim een jaar heb kunnen vervullen. Veel te weinig ervaring aan de basis van de luchtmacht kunnen opdoen voor een adequate vervulling van mijn volgende job, de Luchtmachtstaf in Den Haag. Overigens kwamen dergelijke snelle overplaatsingen in die tijd vaker voor. Voor wat mijn latere werk betreft, heb ik van die omstandigheid veel geleerd.

In 1961, de afdeling organisatie van de Luchtmachtstaf, navigatiestation-Zuid in De Lier en weer als personeels-officier. Tegelijkertijd was ik ook kapitein-adjutant. Een erg leerzame periode. Zeker toen in 1963 het onderdeel werd opgeheven, heb ik veel inzicht gekregen in de praktijk van het personeelswerk. Inmiddels kandidaats-rechten gedaan aan de GU in Amsterdam. In 1963 kreeg ik de mogelijkheid om mijn studie op rijkskosten als dagstudent af te ronden. Daarna een groot aantal functies op diverse rangniveaus.

Enige tijd als kolonel ook nog hoofd juridische dienst van de luchtmacht. Tegelijkertijd was dat de functie van verwijzingsofficier. Namens de be-

velhebber beslis je in die functie of er in voorkomend geval al dan niet verwezen wordt naar de kriegsraad.

Vanaf 1981 hoofd personeelszaken van het Commando Tactische Luchtmacht in Zeist. In 1985 volgt de bevordering tot commodore. Ook een nieuwe uitdaging: sous-chef personeelszaken van de luchtmacht, tevens plaatsvervangend directeur personeel van de luchtmacht. Een hectische periode, maar ongelooflijk boeiend.

Voordat ik in 1989 de generaal-majoor Leeftang opvolgde als gouverneur van de KMA, ben ik tenslotte ook nog een jaar lang chef-staf van het Commando Logistiek en Opleidingen in Zeist geweest.

Generaal-majoor mr. G.C.G. Borst, gouverneur van de KMA

■ Onopgeloste problemen

In 1989 bent u als gouverneur op de KMA gekomen. U viel nogal op bij de opening van het academisch jaar met een opzienbarende rede over de 'kwaliteit' van de cadet. Hoe trof u eigenlijk indertijd de KMA aan en wat waren de reacties op uw verhaal?

Mijn boodschap indertijd was niet alleen bedoeld voor de KMA-gemeenschap, maar vooral ook voor de bevelhebbers en de directeuren personeel. Het heeft zijn doel overigens niet gemist. Wat ik echter niet had voorzien was 'hoe' het doel trof. Nogal gevoelig, omdat ook tot mijn verbazing het NOS-journaal ter plaatse was en met een nogal kromme weergave op de buis kwam van wat ik echt had gezegd.

Een aantal zaken speelde in die tijd een rol. In de eerste plaats was er de onderwijsvernieuwing op de KMA in 1985. Nogal ambitieus en toen nog staande in het teken van het streven naar erkenning in het kader van de Ontwerpwet wetenschappelijk onderwijs krijgsmacht (WWOK).

Wat me opviel bij mijn komst op de KMA was het gegeven dat veel cadetten niet binnen de gestelde tijd afstudeerden. Het had naar mijn gevoel alles te maken met het feit dat de reorganisatie van het onderwijs een aantal onopgeloste problemen had opgeleverd die steeds vooruit waren geschoven. Een adequate studiebegeleiding was één zo'n probleem. De bedoelde onderwijsproblemen kregen hun weerslag in de studiemotivatie van nogal wat cadetten. In ieder geval hield ik die optie duidelijk open.

Tegelijkertijd was er de aktualiteit van een wegvallend communisme als vanzelfsprekende vijand. De Berlijnse muur viel in die tijd en ook elders in het Oostblok vonden tot dan toe ongekende ontwikkelingen plaats.

Vanzelf diende die aktualiteit zijn gevolgen te hebben voor de opleiding van toekomstige officieren. De pers verbond echter het één met het ander. Bijgevolg misplaatste koppen als: 'cadet gedemotiveerd door de val van het communisme'.

■ Aanpassing nodig

Al snel kwamen de verhalen - ook in de landelijke pers - over het 'wetenschappelijk' gehalte van de KMA-afgestudeerden en haar medewerkers. Sommigen schroomden niet hun onverholven kritiek breeduit te publiceren. Hoe hebt u dat ervaren en wat was uw antwoord daarop?

Ongetwijfeld bedoelt u de publikatie in o.a. Trouw van de overste Schulte en later ook van overste De Jonge. Ik heb daar steeds met gemengde gevoelens op gereageerd. Enerzijds wond ik me enorm op over de manier waarop er kritiek werd gegeven. Dat laatste trof me pijnlijk, omdat het open vizier ontbrak. Anderzijds kon er inhoudelijk nogal wat gedeeld worden. Hoewel er meer over te

zeggen viel en hier en daar ook genuanceerder. Voor een deel betrof het kritiek die ikzelf in een knelpuntennota voor het curatorium bezig was te verwoorden. Vanzelf was ook ik zeer betrokken bij de discussie rond de WWOK. Ik zag ook wel dat tal van nastrevingen achterhaald waren, of op zijn minst aanpassing behoeften. De materie lag echter uiterst gevoelig en alles kon niet ineens. Mijn weg was die van procedures en goed overleg met alle betrokkenen. Het ging me in eerste instantie om een goed antwoord te vinden op vragen inzake het examenreglement, verantwoordelijkheid voor de vakken, de structuur van het onderwijs, enz. Echter vóór alles heb ik geweigerd met medewerkers een discussie aan te gaan via de pers. De kritiek heeft echter af en toe wel als katalysator gewerkt, doordat de 'echte' opvattingen daardoor zichtbaar werden. Nogmaals: mijn inzet was de tekortkomingen van 1985 te compenseren en de nieuwe maatschappelijke veranderingen te integreren in het onderwijs. Daartoe werd ook een aantal projectgroepen geïnstalleerd. De bedoeling daarvan was alternatieve opleidingsmodellen te formuleren en tot aanbevelingen te komen voor besluitvorming in het curatorium.

■ Leiders en managers

De KMA levert een produkt dat tegenwoordig wordt omschreven als 'militaire bedrijfskunde'. Wat betekent dat eigenlijk en wat is het verschil met vroeger? Zijn er accentverschuivingen waarneembaar?

Het sleutelwoord 'militaire bedrijfskunde' had in 1985 te weinig inhoud. Er kon teveel en wellicht ook te weinig onder verstaan worden. Er kon echter niet uit afgeleid worden dat de opleiding slecht was. De kritiek richtte zich veel meer op de vormgeving, dan dat er wezenlijke bezwaren waren tegen de kwaliteit. Het was te gedifferentieerd, te veel versnipperd. Het denken in de krijgsmacht heeft de afgelopen jaren bepaald niet stilgestaan.

Niet in de laatste plaats was dat het gevolg van maatschappelijke veranderingen. Een en ander betekende andere behoeften en vanzelf initiatieven tot verandering, waarvan het vreemd zou zijn, wilden ze de KMA niet raken.

Hoewel het om een schijntegenstelling gaat, kan een en ander wellicht het best duidelijk gemaakt worden met de vraag of Defensie nu een 'normaal' bedrijf is of een gewelddapparaat. Ten aanzien van de KMA geldt dan of er krijgskundigen dan wel bedrijfskundigen opgeleid moeten worden. Verwante begrippen in dit kader zijn die van de leider en de manager. Onder het eerste versta ik vooral verticale op de personen gerichte verhoudingen. Bij de manager is er in mijn optiek meer sprake van afstandelijkheid. Het gaat erom zaken in beweging te brengen. Het juist omgaan met personeel is evenals logistiek daarbij één instrument om de juiste actie te ondernemen.

De inzet van de afgelopen tijd is vooral gericht geweest op de afstemming van begripsontwikkeling in onderwijsvernieuwing. Overigens kan veel kritiek (ook van binnenuit) begrepen worden vanuit de onduidelijkheid van het begrip militaire be-

drijfskunde. Het belang dat aan een bepaald vak wordt gehecht, hangt immers ten nauwste samen met de optiek van waaruit het geheel wordt benaderd. Voor 'krijgskunde' is geschiedenis vanzelf van meer belang dan voor bedrijfskunde. Overigens is het proces op de KMA vergelijkbaar met de opkomst van nieuwe wetenschappen. Het gaat er niet om dat oorspronkelijke wetenschappen onbelangrijk zouden zijn geworden. Het is veel meer de functie die ze vervullen die in het geding is en dat heeft consequenties voor de wijze waarop een en ander vorm krijgt en wordt toegepast.

■ Geen drs-titel

Hoe zit het eigenlijk met de wetenschappelijke aspiraties van de KMA? Zeker nu het met de WWOK niets is geworden en wat is het gevolg daarvan voor de kwaliteit van de aankomende officier?

We hebben de gedachte van de KMA-afgestudeerde op doctoraal niveau los moeten laten. Alleen al in tijd is dat een onhaalbare zaak. Toch nemen we ook geen genoegen met de idee van een HBO-opleiding. De behoefte aan een zekere wetenschappelijke attitude bij jonge officieren is onverminderd aanwezig. Derhalve zal steeds gezocht moeten worden naar toegevoegde waarde

bovenop het evenzeer van belang zijnde beroepstypische beroepsniveau. In dat streven naar een meer realistisch niveau zijn het KIM en de KMA recentelijk een raamovereenkomst aangegaan met de TH Delft en de Open Universiteit. Konkreet is de betekenis daarvan voor afgestudeerde luitnants KMA-nieuwe stijl, dat zij nog een kwart van de reguliere bedrijfskundestudie moeten doen om zich 'drs' te mogen noemen.

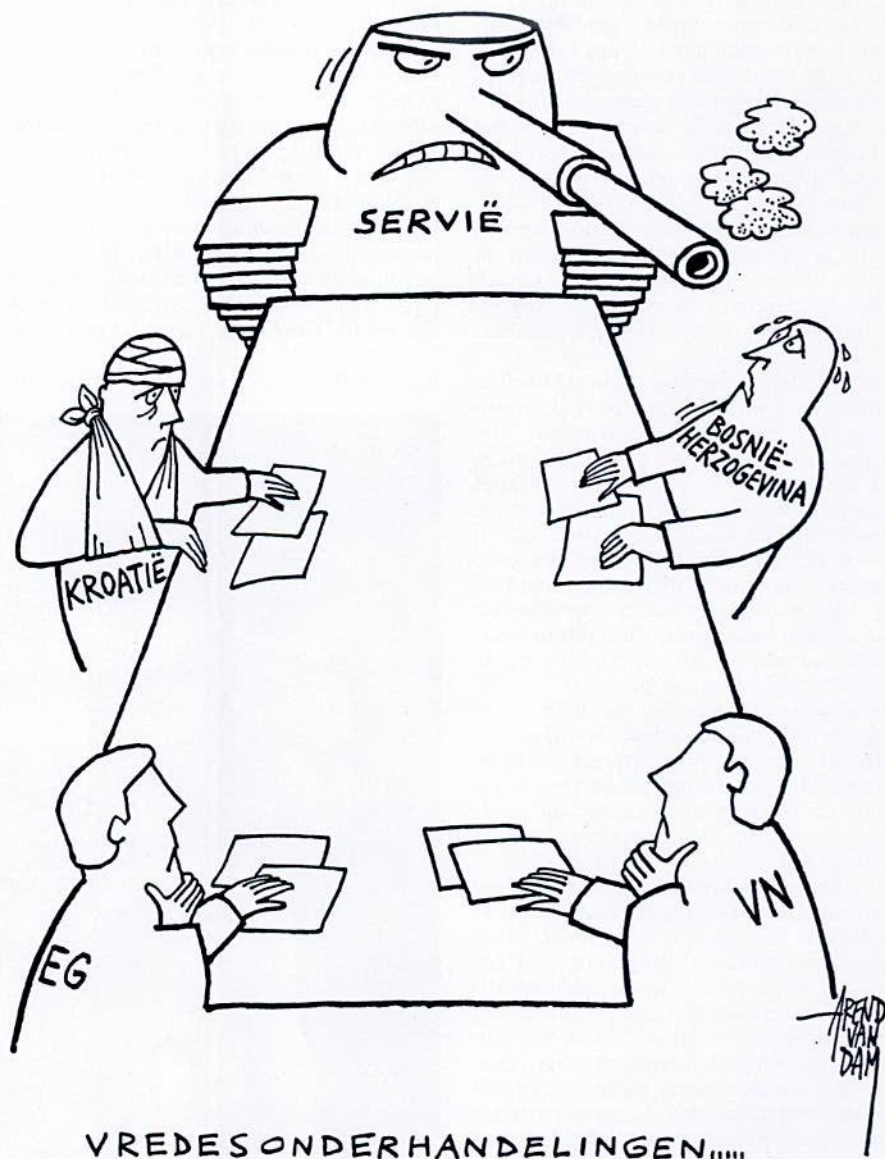
■ Sociaal beleidsplan

Kunt u bij benadering iets zeggen over de personele consequenties van de onderwijsontwikkeling op de KMA?

Hoewel ik dat op dit moment niet kan, ben ik toch blij met uw vraag. Immers gaat het hier om een voor mensen belangrijke zaak, die op het ogenblik voor nogal wat onrust zorgt in de KMA-gemeenschap.

Er zal alles aan gedaan moeten worden om de onderwijsvernieuwing niet ten koste van mensen zijn beslag te laten krijgen. Ik hecht dan ook aan een goed sociaal beleidsplan. Overigens is er een dergelijk plan en ik zal er persoonlijk op toezien dat de instrumenten die dat plan biedt eerlijk en consistent worden toegepast.

Jan Sulman

DIE ZOMER TOEN IK VEERTIEN WAS

Herkenbaar loyaliteitsconflict

Bij de aankondiging van een Amerikaanse tienerfilm wordt het mij meestal op slag rood voor de ogen, want onder die noemer zijn er in de loop der jaren honderden van de meest smakeloze, hypocriete dan wel mierzoete producties in roulatie gebracht. Maar gelukkig duiken er altijd weer uitzonderingen op: films die ontegenzeggelijk in hetzelfde dossier thuishoren, maar die indruk maken door de echtheid, de eerlijkheid, de vooruit dan maar, menselijke warmte die ervan uitgaat...

Danielle Trant is een meisje van veertien. Ze adoreert haar zeventienjarige zuster Maureen, want die is gevierd op school en in haar ogen al volwassen. Danielle en Maureen wonen met hun gelovige moeder, hun strenge doch rechtvaardige vader en hun jongere zusje op een boerderij in een van de zuidelijke staten van Amerika. Mams is weer zwanger en Paps hoopt natuurlijk dat het dit keer een jongen wordt... Als Danielle op een dag gaat zwemmen in haar speciale vennetje, komt ze daar een knul tegen. Ze kent hem niet, de eerste kennismaking verloopt stroef. Later blijkt dat hij Court heet en dat hij haar nieuwe buurjongen is. Zijn vader is verongelukt en zijn moeder probeert het met haar oudste zoon en twee jongere broertjes alleen te rooien op het boerenbedrijf waar ze ooit begonnen zijn, vlak bij dat van Danielle's ouders.

Bij de tweede ontmoeting begint Danielle's belangstelling voor die knappe oudere jongen wakker te worden. Ze zwemmen nog een paar keer samen en het kind verliest haar hart volledig aan hem. Tegelijkertijd worstelt haar zusje met de opdringerige avances van een vriendje. Ze voelt dat hij de ware niet is, maar ze kan het niet goed uitleggen. De jongen in kwestie snapt er niks van en reageert diep gefrustreerd. Maar als zijn vader tijdens een dansavondje ook toenaderingspogingen begint te doen, is voor Maureen de maat vol. Ze droomt van een man door wie ze in de zevende hemel zal belanden. Tot dan toe heeft ze Court nog niet ontmoet, want ze was toevallig nooit thuis als hij op bezoek was. Maar de eerste de beste keer dat ze elkaar wel tegen het lijf lopen, zie je wat zich bijna wetmatig voltrekt: Court en de even oude Maureen worden reddeloos verliefd op elkaar. De arme, jongere Danielle moet machteloos toezien hoe háár grote liefde op eens geen aandacht meer aan haar besteedt. Haar zuster, die ze tot dan toe aanbad en in vertrouwen nam, wordt in één klap haar grootste rivaal. Maureen van haar kant voelt zich intens schuldig tegenover haar jongere zusje, maar kan en wil zich niet verzetten tegen de gevoelens voor de jongen die naar haar idee voor haar bestemd is. Voordat de situatie echter kan es-

caleren, grijpt het Lot in op een manier die niemand had kunnen voorzien. Nu komt het op het begrip en de tact van de beide ouders aan om hun dochters bij te staan...

Natuurlijk is er tegen een dergelijk verhaal genoeg in te brengen. Het gezin is zeer braaf, typisch het soort hoeksteen waar Reagan en Bush zo graag aan refereren. De vader is gezinshoofd en kostwinner, de moeder de zachte spil in het huishouden. Ook elders doen zich geregeld situaties voor waarbij het valse sentiment op de loer ligt. Het is echter de grote kwaliteit van deze film, dat hij nu juist nergens over de schreef gaat. Er wordt zeer overtuigend en natuurlijk geacteerd, en dat is bij een dergelijk kleinschalig project van levensbelang. Sam Waterston, beroemd vanwege zijn rol in 'The Killing Fields', is perfect als

de wat stuurse vader, die op de goede momenten toch kwetsbaar durft te zijn. Tess Harper, die in 'Tender Mercies' een soortgelijke rol speelde, is al even subliem in de rol van de begrijpende moeder.

Maar de film wordt toch gedragen door de debuterende Reese Witherspoon in de rol van Danielle. Ze is bijna voortdurend in beeld en staat voor de taak om een heel scala aan intense gevoelens uit te beelden. 'Ik deed auditie, als een van de 5000 kandidates,' vertelt de actrice. 'Ik was al dolgelukkig geweest met een figurantenrolletje. Pas toen ik een stuk tekst te lezen kreeg begon ik te beseffen dat ik een kans maakte op de hoofdrol. Toen schrok ik me natuurlijk dood...'

'Die zomer toen ik veertien was' (vreselijke titel in plaats van het origineel 'The Man in the Moon') gaat over twee aan elkaar verknochte zusjes die in een diep loyaliteitsconflict terechtkomen. Maar het aardige van zo'n verhaal is, dat het zich in talloze andere situaties laat vertalen. Neem twee collega's, van wie de een de promotie maakt waar de ander op hoopt. Neem twee sporters, van wie de één een record breekt waar de ander al maanden voor traint. Neem twee vriendinnen, van wie de een zwanger wordt terwijl de ander al zo lang naar een baby verlangt. Je gunt de ander zijn of haar geluk, maar het kost je verschrikkelijk veel moeite... In dat licht is de film universeel en voor iedereen herkenbaar. Bovendien vormt hij een prima tegenwicht tegen alle grote, dure, spectaculaire onzinnigheidsfilms waar Amerika ons doorgaans mee bestookt.

Regie is van de veteraan Robert Mulligan, die in 1962 een Oscarnominatie in de wacht sleepte voor 'To Kill a Mockingbird', een van de klassiekers uit de filmgeschiedenis.

Leonore van Opzeeland

Reese Witherspoon (l) en Emily Warfield in 'Die zomer toen ik veertien was'

FILM IN 'T KORT

MISSISSIPPI MASALA

Na het enorme succes van 'Salaam Bombay' regisseuse Mira Nair met 'Mississippi Masala' opnieuw een film die klinkt als een klok. Jay, een succesvolle advocaat, van Indiase afkomst maar geboren in Oeganda, wordt in 1972 met vrouw en dochtertje door dictator Idi Amin het land uit gebonjourd. Het gezin woont eerst een poosje in Engeland, maar de film krijgt pas echt vaart als ze in Amerika wonen, en Mina is opgegroeid tot een mooie tiener. Jay is verbitterd omdat hij, een man met een prima opleiding, in Mississippi aan de kost moet zien te komen als hulp in het motel van een oom. Als Mina op een dag een aanrijdinkje krijgt met een jonge neger op wie ze prompt verliefd wordt, veroor-

Sarita Choudhury en Denzel Washington in 'Mississippi Masala'

zaakt dat de nodige opschudding. Mina's moeder wil haar dochter aan een rijke Indiase jongen koppelen. Ook de mannen van haar familie bemoeien zich ermee: ze kijken, zelf donker en buitenlands, toch neer op de Amerikaanse neger die ze niet goed genoeg voor een van 'hun' vrouwen vinden. Maar Mina is een moderne vrouw van de Nieuwe Wereld geworden en maakt haar eigen keuzes... Er komt heel wat wrok en frustratie aan bod in deze film, maar doordat de toon eigentijds en vaak luchtig is gehouden, is de inhoud toch nergens te nadrukkelijk.

Voor de commercie is het prettig dat Mira Nair tenminste één grote naam, Denzel Washington, in haar film kon krijgen. Hij van zijn kant is politiek bewust genoeg om graag aan een dergelijk project mee te willen werken.

MEDICINE MAN

Het regenwoud is wat je noemt een hot item in de media. Popsterren maken zich er druk om, films worden eraan gewijd. Na 'At Play in the Fields of the Lord' is nu de beurt aan John McTiernan die in 'Medicine Man' het probleem van een andere kant benadert. Sean Connery speelt een excentrieke geleerde die diep in het Amazone-gebied op zoek is naar een medicijn tegen kanker. Hij denkt het te hebben

Lorraine Bracco en Sean Connery in 'Medicine Man'

gevonden in een zeer zeldzame plant en vraagt een assistent aan bij het bedrijf dat hem heeft uitgezonden. Maar juist als deze vrouw is gearriveerd, en zij beiden het levensreddend serum menen te hebben gevonden, komen de project-ontwikkelaars per tractor en halen de woudreuzen waarop het zeldzame plantje groeit, neer. Als je dan even verder denkt en ervan uitgaat dat het nieuwe wondermiddel alles vertegenwoordigt wat de regenwouden aan vitale krachten te bieden hebben, is de boodschap luid en duidelijk. Niet nieuw natuurlijk, maar het blijft moeilijk om te zorgen dat de mensen die de macht in handen hebben, er iets mee doen.

Hoewel de film ongetwijfeld goed bedoeld is en er vele spectaculaire opnamen in voorkomen, wil hij als geheel toch niet echt overtuigen. Daarvoor is Sean Connery teveel alleen maar Sean Connery in zijn zoveelste rol. Daarbij is Lorraine Bracco, als de biologe die hem komt assisteren, een irritante miscast: ze heeft meer weg van een verwend schoolkind dan van een ervaren vrouw van de wetenschap met een tas vol diploma's. 'n Gemiste kans, want juist bij dit soort onderwerpen kan een visueel medium als film van onschatbare waarde zijn.

NIGHT ON EARTH

Jim Jarmusch, eigenzinnige jonge Amerikaanse regisseur met een heel eigen kring bewonderaars sinds films als 'Down by Law' en 'Mystery Train', mikt met zijn nieuwste produktie 'Night on Earth' duidelijk op een breder publiek. In vijf korte episodes waarin een taxi telkens de plek is waar het verhaal zich afspeelt, schetst hij vijf soms vermakelijke, soms schrijnende situaties. In Los Angeles biedt een beroemde casting director haar chauffeuse een filmrol aan. De reactie van het meisje verbijstert haar. In New York probeert een oudere Oost-Europeaan als taxi-chauffeur aan de kost te komen, maar het eindigt ermee dat zijn passagier achter het stuur kruipt. In Parijs wordt een zwarte

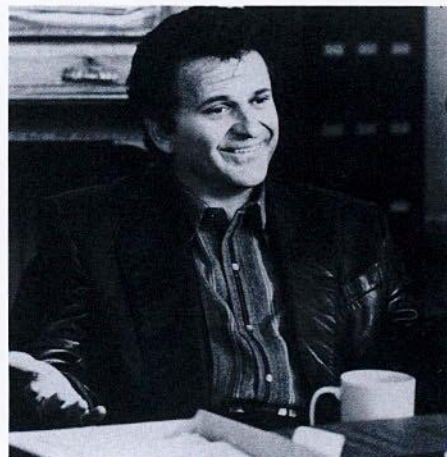
Gena Rowlands en Winona Ryder in 'Night on Earth'

chauffeur door een arrogante blinde passagiere lelijk te grazen genomen. En in Rome biecht een gewiekste taxichauffeur de oude geestelijke op zijn achterbank zoveel schilderachtige zonden op, dat de man het niet overleeft. In Helsinki tenslotte pikt een chauffeur drie dronken mannen op die denken dat ze het moeilijk hebben. Maar je hebt altijd baas boven baas...

Erg opzienbarend zijn de episodes niet, maar ze zijn toch onderhoudend genoeg om er de virtuoze hand van een meesterverteller met bizarre trekjes in te herkennen, al zullen de echte Jarmusch-adepten ongetwijfeld vinden dat hun idool een tikje onder zijn niveau bezig is geweest...

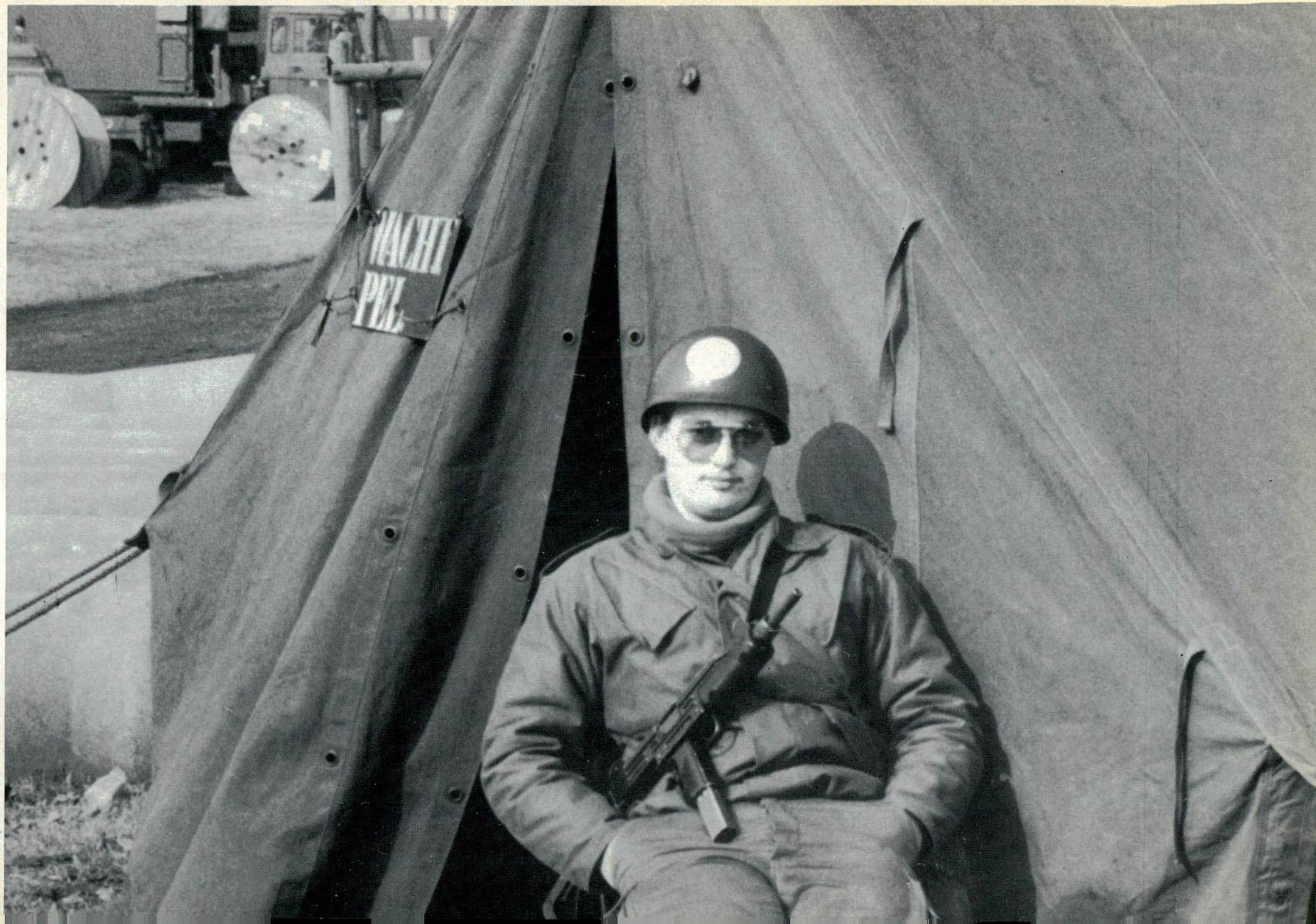
MY COUSIN VINNY

Een zeer verrassende komedie met vinnige kantjes is 'My cousin Vinny', waarin de rechtspraak in een klein Amerikaans plaatsje tegen het licht wordt gehouden. Twee jonge jongens worden door een waanzinnige samenloop van omstandigheden gearresteerd, verdacht van moord op een winkelier. Een van hen heeft een neef, die net afgestudeerd is als advocaat. Vinny

Joe Pesci in 'My cousin Vinny'

wordt opgetrommeld, komt de pechvogels te hulp maar helpt ze aanvankelijk alleen maar van de regen in de drup. Het is zijn door de wol geleverde vriendin die uiteindelijk zorgt dat er geen koppen rollen, en dat de beide vrienden het avontuur zonder kleerscheuren overleven. Joe Pesci is geknipt voor de rol van de gehaide Vinny die bijna stukloopt op de botte logica van de jurisprudentie op het platteland. Regie van Jonathan Lynn. Leuk! L. v. O.

EEN SOLDAAT
STAAT NOOIT
ALS HIJ KAN ZITTEN
EN ZIT NOOIT
ALS HIJ KAN LIGGEN

BESTEMMING

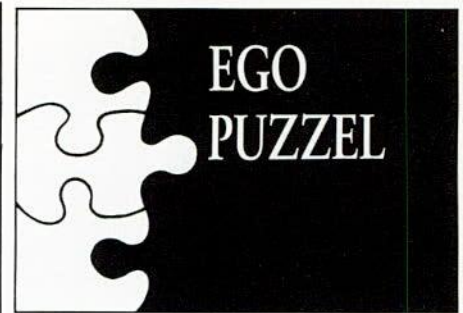
andere mensen nooit zouden doen, misschien zelfs wel verwerpelijk vonden. Maar die ik wel móest doen om voor mezelf zinvol te kunnen leven. Want het werd mij vroeger al snel duidelijk dat de meeste mensen hun leven meestal voegen naar de dingen die ze het eerste moeten doen en als er tijd overblijft de dingen aanpakken die ze graag willen doen. En ik wilde het juist graag andersom doen.

Ik heb geprobeerd mijn eigen spoor te volgen en anderen zo min mogelijk achterna te lopen. Toch is het me niet genoeg gelukt. Ook ik heb niet voldoende onder de leiding van het leven kunnen leven, stond te veel onder de leiding van mensen.

Begrijpt u me goed, ik heb geen spijt van mijn leven, maar het is wel erg zwaar geweest, omdat ik het in mijn eentje heb moeten doen. Zelfs in een relatie moet je je eigen weg gaan, ook al ben je met z'n tweeën. Er zijn altijd dingen of momenten in jezelf die onbespreekbaar zijn, geheimen. Maar zonder dat alles zou ik nu niet op mijn bestemming zijn aangekomen, het enige wat telt. Ik heb gestaan in het teken van mijn leven. Meer valt er niet te zeggen.'

Zoals deze man, blijken mensen ondanks een moeilijk leven in staat te zijn hun eigen leven betekenis en inhoud te geven; de zin van het leven in zichzelf te kunnen ontdekken. Zonder een beroep te doen op het 'andere' of het 'hogere'. Je bestemming vinden, misschien wel het belangrijkste in het leven.

Freek Pol

Verglijkingen

De oplossing van de vier horizontaal en vertikaal gelijkluidende woorden in het meinumnummer luidt als volgt: 1-gesteld, 2-spreken, 3-eskader, 4-dineren.

Hieronder weer eens een viertal vergelijkingen, waarbij telkens twee synoniemen kunnen worden gevonden door de letters voor en na het = teken van volgorde te veranderen.

duc + ito + en = ar + de + gg
pc + mox + el = eh + eg + el
tin + iet + en = eli + bon + ged
cel + let + tin = van + red + st

Sommige mensen voelen zich door het leven gedragen en naar ik vermoed voelen ook veel mensen zich door het leven geslagen.

Het leven te ervaren als 'lijden en last'. En toch nooit helemaal. Want al die mensen geven het niet op en doen verwoede pogingen toch iets goeds van het leven te maken. Hoe doen ze dat?

Doorleven, de moed kunnen en willen blijven opbrengen om aan het leven betekenis te geven. Waar halen ze de kracht én de bezieling vandaan? Dat vroeg ik laatst aan een oude man waar ik mee in gesprek was geraakt. Hoe hij met zijn leven heeft kunnen leven, wat hem in het leven op de been heeft gehouden?

'Ach, dat zou ik u eigenlijk helemaal niet moeten vertellen. Het enige waardoor ik het leven aan kan, is eigenlijk heel eenvoudig', zei hij. En hij vervolgde: 'Ik geloofde alleen in mezelf en in niets en niemand anders en daardoor heb ik alles en iedereen aangekund, hoe beroerd het allemaal ook was. Daardoor heb ik dingen gedaan, die

Raadslieden – waar en wie

Bureau	Naam	Telefoon kantoor	Telefoon huis
Harderwijk	R.O. (Ronald) Battes	03410-23911, tst. 2532	03417-56628
't Harde	L.J.H. (Lex) Beekers	05255-2727, tst. 2087	038-212656
Oirschot	I.L. (Immy) Beijer	040-352913	013-556060
Seedorf (BRD)	J. (Jacques) van den Blink	09-4942817510, tst. 2285	09-4942848629
Nunspeet	J. (Jan) den Boer	05771-1341, tst. 2492, b.g.g. 2498	03210-18934
Rotterdam	K. (Klazien) van Brandwijk-Wiltjer	010-4539911, tst. 341 of 381	03480-14787
Arnhem	E.Y. (Ellen) Bremer	085-718911, tst. 335 b.g.g. 334	08308-21867
Utrecht	M. (Metske) Dekkinga	030-366444/45	033-803142
Steenwijk	A.B. (Adri) van Deurzen	05210-15422, tst. 2643	05220-62273
Den Helder	J. (Joop) Flokstra	02230-56820 of 52089	072-641080
Amsterdam/Den Helder	J.J.H. (Hans) Floris	02550-61222 of 02230-52089	02208-13336
Seedorf (BRD)	R.P. (Rob) Geene	09-4942817510, tst. 2285	09-4942812470
Den Helder	J.J. (Jaap) Geuze	02230-56662 of 52089	075-703705
Gilze Rijen	C.H. (Kees) van der Hilst	01612-93000, tst. 2342	013-425425
Den Helder	C.C. (Tineke) Hundling	02230-52089 of 52405	02991-3525
Blomberg (BRD)	F.G. (Frits) van der Kolk	09-4952358150 of 09-495235509259	09-4952356621
Hohne (BRD)	B.J.T. (Ben) van der Linden	09-4950518021, tst. 480	09-4950514322
Schaarsbergen	J.J. (Joan) Merens	085-532774	085-458917
Amersfoort	B.M. (Beernoud) Moojen	033-638622, tst. 4221	035-234907
Stolzenau (BRD)	J.G.J. (Jan) Nauts	09-495761704290	09-495761687
Assen	W. (Wim) Reinders	05920-58499	05921-41499
Amersfoort	K.S. (Kees) Roza	033-638622, tst. 4221	020-63232785
Nijmegen	P.W.M. (Peter) Samwel	080-276911, tst. 154	080-563833
Vught	G. (Gerards) Snels	073-881000, tst. 1564	080-605499
Breda	J.W.F. (Jan) Sulman	076-273341	076-872688
't Harde	G.J. (Gerrit) Vlietstra	05255-2727, tst. 2087	05250-3791
Hoofdraadsman	W.H. (Wim) Heij	03404-14436	05210-13657
Stafradsman	F. (Frank) Spoelstra	03404-14436	05709-2575
Coornherthuis			
(vormingswerkster)	C. (Carine) van Hinte	03404-14060	01727-13248
(raadsman/directeur)	A.H.T. (Ad) Hornis	03404-14060	030-937808
(raadsman)	J.M. (Joost) van Langen	03404-14060	08370-10205
(raadsman)	M.C. (Mart) Vogels	03404-14060	033-952099
(vormingswerkster)	M. (Marijke) van der Stigchel	03404-14060	-

RACISTEN WORDEN NIET GEBOREN

Soms worden op de televisie opmerkingen gemaakt, die logisch schijnen, maar die niet waar zijn. Zo werd laatst beweerd: 'Iedereen is diep in zijn hart wel een beetje een racist.' Een reclameman bekende ootmoedig, dat hij wel eens een racistische gedachte heeft en dus meende hij dat iedereen een beetje racist is. De interviewster vroeg niet verder, ze sprak hem niet tegen en dus maakte ze op de kijker de indruk het met hem eens te zijn. Alsof de bewering van de reclameman een erkende waarheid is. Interviewster en reclameman waren beiden blank. Dat ligt voor de hand, want het zijn vooral blanken die geloven dat racisme in ieder mens zit.

Zoiets heb ik nog nooit horen zeggen door Nelson Mandela of Martin Luther King of Jesse Jackson. Ik heb nog nooit een Afrikaan horen zeggen, dat hij begrip kan opbrengen voor de apartheid, want 'elk mens is diep in zijn hart een racist'. Slachtoffers van racisme zullen zoiets ook niet over hun lippen kunnen krijgen, want daarmee zouden ze een rechtvaardiging geven aan de daders. Waarom zouden de slachtoffers van racisme zelf aan komen dragen met een verontschuldiging voor hun eigen lijden? (Net zo min als joden zullen zeggen dat er in ieder mens wel een anti-semiet schuil gaat; want dat zou betekenen dat joden ook antisemieten zijn.) En zelfs in een land als Zuid-Afrika gaan de slachtoffers van apartheid zelden over tot contra-racisme: de blankenhaat. Dat vinden wij verwonderlijk, omdat de zwarte Zuidafrikanen alle reden hebben om blanken te haten. Zij hadden blankenhaat kunnen aanleren door hun ervaring. Er is zelfs nauwelijks sprake van deze 'aangeleerde' blankenhaat. En er is al helemaal geen sprake van 'aangeboren' blankenhaat. Geen enkel zwart Zuidafrikaans kind wordt daarmee geboren.

■ Aangeleerd

Bij uitstek de mensen, die zelf van racisme

te lijden hebben, weten dat rassenwaan niet aangeboren is, maar aangeleerd. Alleen in samenlevingen, die van koloniale bezetting en apartheid hebben geprofiteerd, wordt de opvatting gehuldigd dat de mens van nature geneigd is een ander ras als bedreiging te zien. Toch blijkt, dat ook in zulke blanke samenlevingen jonge kinderen geen last hebben van rassenwaan – zelfs niet in Zuid-Afrika! Daar hebben vele jonge blanke kinderen een sterke band met de zwarte nanny die hen de eerste jaren verzorgde en knuffelde. En zij speelden op voet van gelijkheid met haar kinderen. Pas op een bepaalde leeftijd krijgen die blanke kinderen te horen, dat de zwarte nanny maar een zwarte bediende is en dan leren zij de gelijkwaardigheid af en een ander gedrag aan.

Kortom: rassenwaan is aangeleerd en kan dus ook weer worden afgeleerd, zoals zelfs in Zuid-Afrika door de jaren heen met een aantal blanke kinderen gelukkig ook is gebeurd. De aangeboren houding blijkt dus niet racistisch, maar dat wil nog niet zeggen, dat de aangeboren instelling van de mens 'anti-racistisch' is. Het is logischer dat de natuurlijke instelling van de mens 'non-raciaal' is. Het is de sociale omgeving die een mens tot rassenwaan kan brengen.

■ Rassenwaan

Rassenwaan is nog geen racisme. Veel mensen praten met groot gemak over 'racisme'. Wie een negatieve opmerking maakt over Marokkanen of Surinamers, wordt al gauw voor 'racist' uitgemaakt. Maar eigenlijk is dat wel een zware beschuldiging voor iemand die alleen maar blijk geeft van vooroordeel en rassenwaan. U en ik zijn geen racisten, maar we maken wel eens een opmerking in de trant van: 'De Duitsers zijn nooit...'; 'De Fransen willen altijd...'; 'De Surinamers kunnen nu eenmaal...' en 'De Turken hebben vanzelf...'; zoals ook generaliserende opmerkingen worden gemaakt over DE vrouwen, DE werklozen, DE politici. U en ik hebben wel eens last van deze generalisaties, van vooroordelen. U en ik zijn daarom nog geen racisten, maar rassenwaan zit wel in de Westerse cultuur.

Het Westerse werelddeel is sinds slavenhandel en kolonialisme doordrongen van de eigen superioriteit. Veel mensen in het Westen hebben daarom waanideeën over mensen die er anders uit zien. Niemand kan gedwongen worden tot andere gedachten.

Rassenwaan en vooroordeel zijn gedachten, die de werkelijkheid vertekenen. Uiting geven aan zulke gedachten is kwetsend voor de ander.

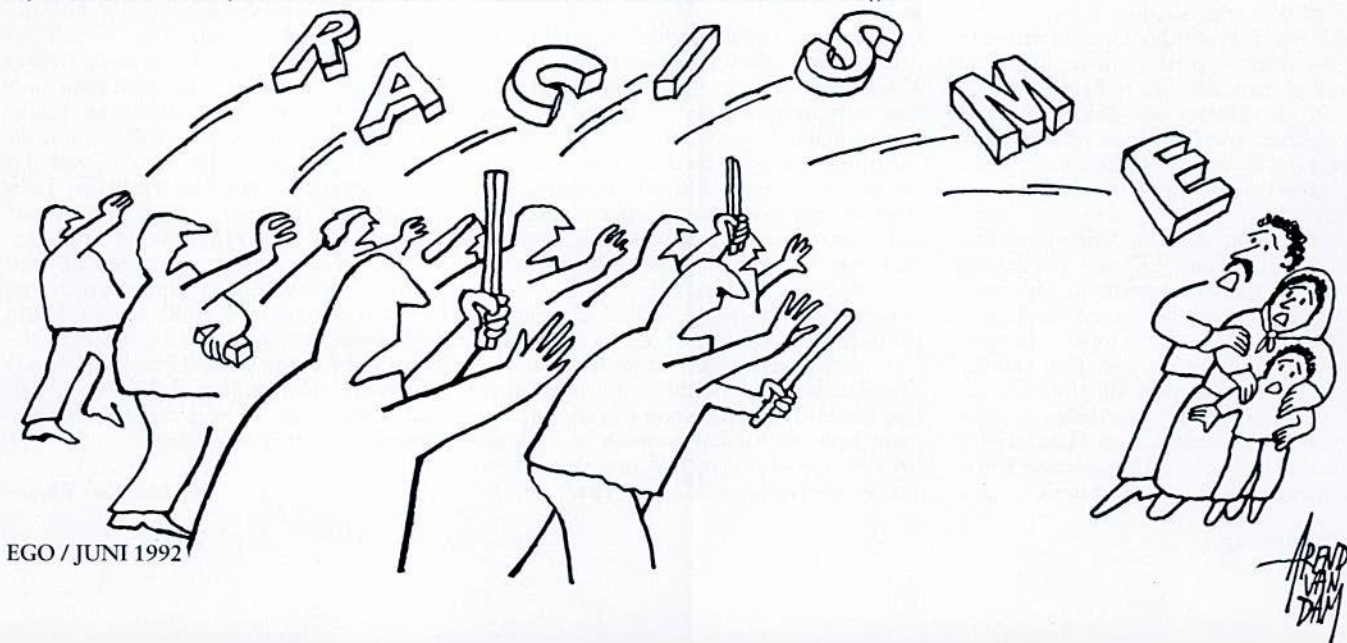
■ Discriminatie

Erger wordt het wanneer de mens met rassenwaan de andere mens gaat discrimineren. Niet toelaat tot zijn wijk, zijn kerk of restaurant, zijn school of ziekenhuis. De gedachte wordt omgezet in daden, die gericht zijn tegen de ander. Dat is kwetsend en beledigend en strafbaar.

Nog erger wordt het met racisme: dan worden de bevooroordeelde gedachten omgezet in daden, niet tegen de toevallige enkeling, maar tegen de bevolkingsgroep als geheel.

De borrelpraat over DE zwarten is ergerlijk en domme rassenwaan. Het weigeren van iemand om diens uiterlijk is ergerlijke, domme en strafbare discriminatie. Het georganiseerde consequente discrimineren van een bevolkingsgroep is ergerlijk, dom, en misdadig racisme.

Karel Roskam

DE KOORTSLIP

De nieuwe imago van Bettine Vriesekoop is de koortslip. Toen ze vorig jaar derde werd bij de Europese Top Twaalf prijkte rechtsonder op haar mond een nooit eerder waargenomen uitstulping die gewoonlijk wordt aangeduid met koortsblaar. Toen ze onlangs voor de tweede maal in haar tafeltennisloopbaan Europees kampioene werd, zag Mart Smeets slechts haar stralende ogen, maar vergat hij te vragen hoe opnieuw haar onderlip zo'n gehavende indruk kon maken.

Veel van wat met Bettine Vriesekoop te maken heeft, lijkt symboliek te bezitten. In 1982 werd ze Europees titelhoudster na een stuk of tien injecties te hebben gekregen van de Hongaarse dokter Batorfi. Diens dochter speelde bij de recente kampioenschappen van Stuttgart de cruciale partij tegen Vriesekoop.

Tien jaar geleden behaalde Vriesekoop drie medailles tijdens het EK van Boedapest, maar er zat geen evenwicht in; de finale van het vrouwendubbel moest ze wegens een gezwel in de voet laten lopen. Stuttgart bracht goud, zilver en brons. Tien jaar geleden won Vriesekoop in vijf slopende games van de Britse verdedigster Jill Hammersley; in Stuttgart zat Hammersley als coach in de hoek van een nieuwe Britse verdedigster en finaliste, de kloon Lomas.

■ Walging

Studio Sport liet de beelden van tien jaar geleden zien. Na haar overwinning kroop Vriesekoop in de foetus-houding. Dat was niet voor niets; ze gaf er een gevoel mee aan dat niemand begreep en al spoedig werd verdrongen door de uitzinnigheid van haar toenmalige coach Gerard Bakker. Die stormde het centre court op en vergreep zich zowat aan zijn pupil, tezamen met een man die klaarblijkelijk een bondsfunctie uitoefende.

Na tien jaar waren het bijna schrijnende beelden. Een coach die een kortgeknipt klein meisje vermorzelt en de lucht inslingert. Het was Bakker die de Europese titel had behaald en Vriesekoop was zijn instrument geweest. Onbewust moet ze walging hebben gevoeld, gemengd met de euforie van de overwinning. Ze trok zich terug in

de foetushouding en vergat zelfs haar tegenstandster de hand te drukken, daarmee een erecode uit het tafeltennis op flagrante wijze schendend.

Tien jaar later in Stuttgart toonde Studio Sport een Bettine Vriesekoop die haar batje en hand na de finale complimenteert op de schouder van de verslagen tegenstandster drukte. Ook dat was een absoluut ongekend gebaar in het tafeltennis. Doorgaans geven tegenstanders elkaar na afloop een volkomen ongeïnteresseerde, plichtmatige hand. Een voor de leek volstrekt onbegrijpelijk ritueel van onverschilligheid.

■ Roes

Vriesekoop was de eerste die – in één van haar vele interviews na de breuk met Bakker – over die schijnbaar bespottelijke manier van doen enige toelichting wenste te geven. Het kwam erop neer dat tafeltennis zo'n intens concentratiespel is dat je in een roes geraakt waaruit je niet al tien seconden na afloop kunt ontwaken. De tegenstand(st)er zit een partij lang zo bedreigend dicht op je huid, dat die een horzel wordt. Een horzel die bloed geroken heeft en steeds naar de zwakke plek terugkeert. Dat is niet direct na afloop van een partij te vergeten, daar gaan uren overheen.

Ook de nuchtere Zweden die allengs zelfs de virtuoze en oneindig talrijke Chinezen zijn gaan bedwingen, hebben na een winst- of verliespartij nog nooit de tegenstander een bemoedigend klopje gegeven. Vriesekoop deed het wel. Misschien om haar verzuim van tien jaar eerder goed te maken, misschien ook omdat ze inzag dat tafeltennis nooit iets zal worden, als het blijft doorgaan voor een sport van neuroten.

■ Vrijheid

De schouderklop en de koortslip ontgingen de dienstdoende verslaggevers. In het ene verslag klonk de bewondering door voor een sportvrouw die zich aan haar verleden had ontrukkt en op eigen kracht voor de tweede maal titelhoudster was geworden; in andere beschouwingen sprak een soort wrevel dat Vriesekoop de grondlegger van haar succes, Bakker dus, zo bruusk en consequent verloochende. De man van de kopstoot en zo veel andere conflicten genoot bij sommigen kennelijk nog steeds krediet. Controverses spreken aan, zeker in Nederland. Toen Vriesekoop nog voor het begin van de Nationale Top Twaalf uit Scheemda vluchtte, omdat ze in de treurig kleine kantine aldaar haar ex-trainer ontwaarde ("Dat was geen emotionele beslissing; hij mag zich gewoon nergens meer vertonen", zei ze in Het Parool), was dat het sportnieuws van het weekend. Toen Vriesekoop na tien jaar opnieuw de Europese titel won, zag niemand de koortslip. De meeste kranten plaatsten de foto waarop Vriesekoop haar dunne armen ten hemel wierp en in verrukking het hoofd achterover liet hangen. De foto toonde niet haar lippen, maar liet wel iets zien van wat een mens uiteindelijk wil bereiken: vrijheid. Zonder koorts was die vrijheid voor Vriesekoop niet te veroveren.

Hans van Wissen

EEN VAL

Op een meter of dertig afstand zag ik iemand op het strand een flinke smak maken. Het was een elegant geklede vrouw met twee Ierse setters. De ene setter drukte zich tegen haar knieholten en de tweede sprong zijwaarts tegen haar onderbenen. De ashi-barai heette dat op judo, tweede beenworp. Men ligt een kort ogenblik op ongeveer een meter horizontaal boven het aardoppervlak en ploft dan plat op de grond, waarbij alle ademhalingslucht het lichaam verlaat.

"Het spijt me vreselijk," zei ik. "Ik geloof dat mijn hond uw honden zenuwachtig heeft gemaakt."

Nu is er weinig voor nodig om Ierse setters zenuwachtig te maken. Ik heb iemand gekend met zo'n hond die verhuisd was en op een dag langs zijn voormalige woning kwam. Er woonden nu mensen die kennelijk ook een hond hadden, want deze stond achter het raam te blaffen. De Ierse setter van mijn kennis raakte hier zo van in de war dat hij zich losrukte en door het vensterglas naar binnen sprong. Met deze en dergelijke gedachten hield ik mezelf even bezig tot de ademhaling van die mevrouw weer op gang was gekomen. Ze stond rechtop en hapte met een afgewend gezicht

naar lucht. Onze honden renden nu langs de branding.

"Gaaf het?" zei ik.

Ik weet natuurlijk wel dat je iemand niet erg helpt door 'gaaf het?' te vragen, zeker niet als de betrokkene geen adem krijgt, maar ik wist niets beters. Bij judo en trouwens ook bij voetbal, hijs je zo iemand overeind en steunt dan zijn lendenen met je onderarm. Maar dat leek me hier zo dramatisch. Dus ging ik verder met denken over ongedisciplineerd gedrag van Ierse setters. Er is geloof ik zelfs een soort nylonkousen naar ze genoemd, kennelijk staan ze bekend als nylonkousenvernielers.

De mevrouw zuchtte en draaide haar gezicht naar me toe. "Dat was niet de schuld van uw hond hoor," zei ze, "die honden van mij zijn gewoon zenuwachtig van zichzelf."

Ze klopte zand van haar jas. Een mooie vrouw. Dat was misschien ook een reden waarom ik haar niet volgens de sport-EH-BO over mijn arm had laten hangen.

We zetten ons in beweging. Oorspronkelijk liepen we in dezelfde richting, dus waarom zouden we nu niet met elkaar op lopen? Ierse setters waren ongezeggelijke honden, zei ze, ze werd om de haverklap omgegooid. Ze had ook al eens iets voelen kraken in haar nek. "Maar dat ze zo wild zijn," zei ze, "komt ook omdat we eerst buiten woonden en ik nu in een flat woon."

"Oh eh... ja," zei ik.

Als ik naar de honden keek, kon ik haar ongemerkt meenemen in mijn blik. Ze was, wat haar leeftijd betrof, in de zomer van haar leven maar het was een zomer met veel lage druk.

"Ik ben namelijk een paar maanden geleden gescheiden," zei ze, "en sindsdien woon ik daar zeshoog in die flat." Ze wees voorbij de pier en het Kurhaus.

"Die witte flat?" vroeg ik. Het kon misschien klinken alsof ik wilde weten waar ze woonde, dus om dit misverstand uit te sluiten, zei ik er meteen achter dat het me prachtig leek om uitzicht op zee te hebben, als ze tenminste aan de zeezijde woonde.

Ze knikte, "Ik kan de hele dag de zee zien."

Ze had namelijk niets te doen. Een paar jaar geleden had ze nog een goede baan gehad, maar toen haar huwelijk dreigde te mislukken was ze weer huisvrouw geworden, want ze dacht dat dit zou helpen. "En nu kan ik niet meer terug want er stonden twintig wachtenden achter me."

"Voor die honden," zei ik, "is het wel erg leuk dat u zo dicht bij de zee woont."

"Oh ja," zei ze, "dat is erg prettig."

We naderden een strandopgang die ze kon nemen dacht ik zo, als ze via de kortste weg naar haar flat wou.

"Weet u wat gek is," zei ze, "mijn honden zijn opeens weer onzindelijk geworden na die scheiding. Je hoort het wel eens van kinderen, dat die na een scheiding in bed gaan plassen. Maar van honden had ik het nooit gehoord. U?"

Blijkbaar beschouwde ze mij dus als een hondenkenner. Ja, ik had wel eens gehoord van honden die op het kleed gaan plassen bij een scheiding.

"Maar waarom doen ze dat, weet u dat ook? Daar helpen ze je toch niet mee?"

"Nee, zei ik, maar dat was nu juist het punt, ze konden geen manier bedenken om te helpen terwijl ze dat eigenlijk wel graag wilden, en daar raakten ze dan in de war van."

"Maar enfin," zei ik, "ik moet hier de boulevard op. Eh... nou eh... goedemorgen dus."

Tom Pauha

HET GELIJK VAN TER BEEK

En het ongelijk van Van den Broek

Enkele van de tien geboden, de aandachtspunten uit de rede over de toekomst van de krijgsmacht, die Minister Ter Beek onlangs hield, deden nogal wat stof opwaaien. Met name werden van de zijde van de Minister van Buitenlandse Zaken Van den Broek kanttekeningen gemaakt, die bij nadere beschouwing meer zijn dan een nuanceverschil, dat per definitie in het kader van het afbakenen van wederzijdse competenties te verwachten was.

Het gaat daarbij onder meer om de constatering van Ter Beek dat 'er geen sprake meer van een grote bedreiging van het NAVO-verdragsgebied' is, waarom geen omvangrijke landstrijdkrachten meer nodig zouden zijn. Voorts stelde de bewindsman dat 'Nederland nooit meer alleen militair zal optreden'.

Als een van de redenen daarvoor noemde Ter Beek de 'Europeanisering'. Ook oordeelde hij het niet langer nodig dat 'ons land beschikt over een volledige krijgsmacht' en voegde daaraan toe dat 'prioriteiten gesteld moeten worden tussen en binnen de krijgsmachtdelen'.

Met de afschaffing van de dienstplicht zei Ter Beek bovendien 'ernstig rekening te moeten houden', hergeen impliceert dat wat hem betreft de militaire dienstplicht zijn tijd heeft gehad.

■ Ernstig gevaar?

Minister Van den Broek wees in zijn reactie onder meer op de problematiek van etnische en economische wrijvingen in Midden- en Oost-Europa: 'Indien dergelijke spanningen leiden tot confrontaties op groter schaal, waarbij verschillende staten betrokken zijn, zou de Europese veiligheid ernstig in gevaar kunnen komen', aldus de minister. Hij voegde daaraan toe dat zulks zeker het geval zal zijn, 'wanneer het overgebleven militair vermogen van de voormalige Sovjet-Unie op de een of andere manier daarbij betrokken zou raken'. Overigens ook Ter Beek is van mening dat de veiligheidsrisico's buiten het NAVO-verdragsgebied er niet minder op zijn geworden.

De opvatting van Van den Broek is dat 'het veranderende, meer politieke en economische karakter van de Europese veiligheid niet tot de schijnbaar vanzelfsprekende conclusie mag leiden dat militaire verhoudingen aan belang hebben ingeboet. Het tegendeel is welhaast waar, zelfs nu hun rol anders is dan vroeger'.

Afhankelijk van de vraag of er daadwerkelijk van een feitelijke of enigszins mogelijke dreiging uit het Oosten kan worden gesproken, valt er iets te zeggen over het gelijk of ongelijk van beide bewindslieden. Daarbij dient een verrassingsaanval – van een of meer republieken die uit de voormalige Sovjet-Unie zijn voortgekomen – als volstrekt ondenkbaar te worden geken-

merkt, al was het alleen al vanwege het feit dat de gecombineerde politieke en militaire waarschuwingstijd voor zo'n aanval ten tijde van de nog in tact zijnde Sovjet-Unie op 2 tot 5 jaar werd geschat. Een verrassingsaanval zal in dat volstrekt onwaarschijnlijke geval nog meer voorbereidingstijd vergen, geheel afgezien van het feit dat voor de betreffende republieken geen enkel belang is gediend met een dergelijke activiteit. Waarom zou men het voor hen overmachtige NAVO-gebied aanvallen, dat ook nog beschermd wordt met kwalitatief hoogwaardiger kernwapens. Integendeel, voor zover men in de toekomst kan zien, is hen er van alles aan gelegen dichter tegen de NAVO aan te kruipen en als het even zou mogen er zelfs lid van te worden.

■ Kettingreactie?

Wat desalniettemin het probleem zou zijn volgens Van den Broek, is een soort ongecontroleerde kettingreactie, waarbij etnische conflicten en economische problemen uitgroeien tot strijd tussen volkeren en deze tot strijd tussen staten, waarbij dan ook wapens uit het voormalige Sovjet-arsenaal zullen worden aangewend.

Dat etnische conflicten, vergezeld van economische problemen tot burgeroorlog kunnen leiden, laat Yoego-Slavië dicht bij huis zien. Maar we leven niet meer in de tijd van de Eerste Wereldoorlog. Interventie van buitenaf wordt in het kader van de VN gerealiseerd en dan nog alleen met goedvinden van de strijdende partijen. Van een escalatie kan in die opzet geen sprake zijn. De wereld is veranderd. Wat Ter Beek wel begrijpt maar Van den Broek kennelijk niet, is dat het militaire veiligheidsprobleem óók in Europa een tweedetrans probleem is geworden.

En dat waar het staten betreft, deze in zo grote en toenemende mate met elkaar verbonden zijn, dat militair geweld tegen een andere staat in feite ook geweld is tegen de eigen belangen. Niet alleen is in het Europa van vandaag een oorlog tussen Nederland

en België ondenkbaar, maar ook tussen de vroegere erfvijanden Frankrijk en Duitsland, maar ook tussen Westeuropese landen en de voormalige Sovjet-Unie en haar ex-bondgenoten. De ontwikkeling is juist in tegengestelde richting. De afhankelijkheid van de staten van elkaar leidt ertoe dat oorlog tussen hen een anachronisme is geworden. En dat laatste vooral omdat men zowel van elkaar afhankelijk is en tegelijk zich ook van de wederzijdse afhankelijkheid bewust is.

■ Visies op veiligheid

Het uitgangspunt van Ter Beek berust op de veronderstelling dat de veiligheidsproblematiek in Europa vooral een economische, sociale en politieke aangelegenheid is, welke ook met economische, politieke en sociale middelen moet worden opgelost. En dat standpunt is heel wat aannemelijker dan de conservatieve visie van Van den Broek, die de internationale betrekkingen nog te zeer benadert op basis van opvattingen uit het recente verleden. De visie van de minister van Buitenlandse Zaken is merkwaardigerwijze dat veiligheid kennelijk vooral militaire veiligheid is en dat die uit de loop van het geweer moet komen; de minister van Defensie ziet die veiligheid met name in Europa al gegeven met de 'Europeanisering'. Zijn veiligheidsbegrip is veel omvattender: economische, sociale en politieke verbanden leiden tot veiligheid waar vroeger militaire macht voor noodzakelijk werd geacht.

Dit alles wil niet zeggen dat we geen krijgsmacht zouden moeten hebben. Nog steeds blijkt dat, met name op het gebied van vredeshandhaving en eventueel het afdwingen van vrede, militaire eenheden nodig zijn. De snel inzetbare flexibele krijgsmacht, waarin de Nederlandse krijgsmacht veranderd wordt, is dan ook niet overbodig. Alhoewel er terdege voor moet worden gewaakt dat die krijgsmacht zo mogelijk uitsluitend in het kader van de VN wordt aangewend. Dat betekent ook dat veel van de oude, ooit op de Oost-West-tegenstelling gebaseerde structuur en uitrusting van ons leger kan verdwijnen. Dat nog eens hardop te zeggen is van belang. Zoals het ook van belang is dat met alle belanghebbenden, een deugdelijke gedachtenwisseling op gang komt. Het gaat er primair om de niet tot staken gerechtigde militaire werknemers volledig in te lichten over de mogelijke en eventueel onvermijdelijke consequenties van de gekozen weg naar 'verkleinen en herstructureren'.

■ Staatssecretariaat

Dat overigens de minister van Defensie en de minister van Buitenlandse Zaken met elkaar van mening verschillen is niet verwonderlijk. De eerstgenoemde heeft immers de verantwoordelijkheid voor het defensiebeleid en de ander voor het veiligheidsbeleid. Indien in de toekomst de kleine geherstructureerde krijgsmacht een feit zal zijn, zal er veel voor te zeggen zijn het Ministerie van Defensie in de vorm van een staatssecretariaat onder te brengen bij Buitenlandse Zaken.

Leon Wecke

GROTE JAZZTALENTEN DIENEN ZICH AAN

Hoewel de jazz de laatste jaren een groot aantal prominenten heeft verloren, hoeft de liefhebber beslist niet te wanhopen.

Tallose jonge musici in binnen- en buitenland zijn recentelijk naar voren gekomen en onder hen bevinden zich enkele superieure talenten die het zeker in zich hebben de jazzmuziek van nieuwe impulsen te voorzien. Ter kennis-making volgen hier enige korte biografieën van muzikanten die al min of meer zijn doorgebroken.

STOCHELO ROSENBERG

in de voetsporen van Django

Dé grote muzieksensatie van 1990 was wel het trio van gitarist Stochelo Rosenberg. Deze jonge, in Nederland geboren zigeunermuzikant, verzorgde een aantal verrassend goede optredens en presenteerde daarnaast een schitterende CD, *Seresta* geheten, die van de eerste tot de laatste noot boeit. Waar komt deze begaafde jongeman zo plotseling vandaan? Wel, reeds op 12-jarige leeftijd verscheen hij als 'wonderkind' in een paar jazzclubs en was zelfs in het TV-programma *Stuif Es In* te bewonderen, maar daarna werd het stil rond hem. Binnen de zigeunergemeenschap werd zijn talent weliswaar erkend en gekoesterd, maar het zou toch tot 1989 duren al eer hij weer in het openbaar optrad. Dat was op het beroemde Django Reinhardt Festival in Samois-sur-Seine in Frankrijk. Daarna kwam de zaak dus in een stroomversnelling en momenteel wordt Stochelo Rosenberg algemeen gezien als de gitarist, die de grote gitaartraditie van Django op een moderne manier kan voortzetten. De tweede CD van de neven Rosenberg, *Gipsy Summer*, is zo mogelijk nog fraaier dan de eerste en houdt de belofte in, dat men in de toekomst nog veel meer moois van dit illustere drietal mag verwachten.

NIELS LAN DOKY

groot Deens talent

Eén van de meest interessante nieuwe mensen op piano is wel Niels Lan Doky, die zijn exotische naam dankt aan een Vietnamese vader en een Deense moeder.

Hij werd geboren en opgevoed in Kopenhagen en studeerde aanvankelijk klassiek gitaar.

Nadat hij echter de film 'The Sting' had gezien, waarin de muziek van Scott Joplin een belangrijke rol speelde, ging hij over op piano.

Hij ging werkelijk pijlsnel vooruit en belandde tenslotte op Berklee in de V.S., waar hij in 1984 met alle mogelijke lof afstudeerde. Het is natuurlijk nooit verkeerd om gesouffleerd te worden door oude rotten als Charlie Rouse en Slide Hampton.

In Denemarken is zijn carrière niet onopgemerkt gebleven. Integendeel, hij verschijnt met grote regelmaat op TV en geeft zeer veel concerten. Men ziet in hem eigenlijk een soort opvolger van die andere beroemde Niels (H.J.P.). De wat wegwijnende Deense jazzscene heeft door de jonge Doky een nieuwe impuls gekregen.

Door zijn vele buitenlandse reizen zien de Deense culturele autoriteiten hem als een echte ambassadeur en wordt hij navenant gesteund. Sterker nog, hij wordt momenteel zelfs gesponsord door een modefirma en een luchtvaartmaatschappij.

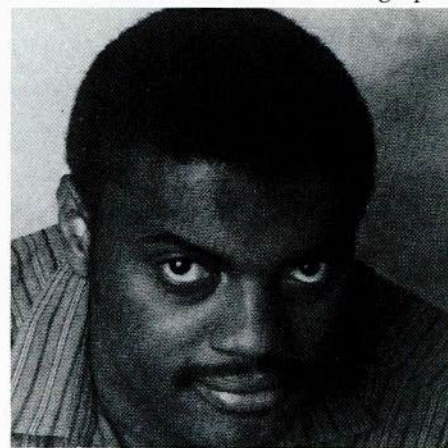
Niels Lan Doky heeft al aan vele platenproducties meegewerkt, waarvan enkele onder eigen naam en wanneer men zijn oor goed te luisteren legt, hoort men een pianist met een zeer persoonlijke stijl, waarbij de linkerhand reminiscenties oproept aan mensen als McCoy Tyner, ja zelfs Erroll Garner. Maar eigenlijk is Niels Lan Doky vooral zichzelf.

MULGREW MILLER

veelzijdig pianist

Pianist Mulgrew Miller kreeg zijn grootste bekendheid door het feit, dat hij in de jaren 1983-'86 deel uitmaakte van de Jazz Messengers van wijlen Art Blakey. Hij had toen echter al een behoorlijk lange muzikale weg afgelegd, die op 6-jarige leeftijd begon en op een gegeven moment in een muziekstudie aan de universiteit van Memphis uitmondde. Het was daar, dat hij kennis maakte met de theoretische aspecten van de muziekbeoefening en tevens veel luisterde naar het spel van de vorig jaar overleden pianist Phineas Newborn, die immers Memphis als thuisbasis had.

Aanvankelijk bevond Mulgrew Miller zich als muzikant in het circuit van de gospel-

en rhythm and bluesgroepen, terwijl hij tevens een dansbandje leidde. Deze redelijk contrasterende activiteiten legden de ondergrond voor zijn huidige, soms nogal aardse aanpak.

Zijn eerste echte professionele job kreeg hij bij de Mercer Ellingtonband en in de jaren daarna maakten ook mensen als Betty Carter, Woody Shaw en Branford Marsalis graag van zijn diensten gebruik. Hij werkte mee aan vele concerten en recording sessions en ontwikkelde zich op deze wijze tot de veelzijdige pianist, die hij nu is.

De laatste jaren heeft hij ook enkele CD's onder eigen naam gemaakt en die geven ons de gelegenheid de echte Mulgrew Miller te leren kennen. We horen dan een muzikant met een superieure techniek, die hem in staat stelt alle opkomende ideeën in fraaie muziek om te zetten. Muziek die eigentijds doch niet avantgardistisch is, hoewel Miller listige harmonische zijpaden zeker niet uit de weg gaat.

RALPH MOORE

eigen sound

Jaren geleden werd er in een van de vaderlandse jazzprogramma's een bandje gedraaid, dat afkomstig was van Berklee. Daarop waren verschillende musici te horen, maar vooral de alt- en tenorsaxofonist vielen op. De altist was Bob Mover, die toen eigenlijk al een redelijke bekendheid genoot, maar de tenor was een volstrekt onbekende jongeman, Ralph Moore geheten, die imponeerde door een zeer persoonlijke lichte sound en een weloverwogen solo-opbouw. Nu, ruim 10 jaar later, wordt dezelfde Ralph Moore beschouwd als een absolute arrivé op zijn instrument en kan hij het werk nauwelijks aan.

Ralph bracht de eerste 15 jaar van zijn leven door in Engeland, waar zijn moeder als danseres werkzaam was. Zij stimuleerde hem enorm en zij was het dan ook, die hem aanraade bij zijn Amerikaanse vader in Californië te gaan wonen, waar hij zijn al jong begonnen saxofoonstudie veel beter zou kunnen voortzetten. Hij volgde eerst de High School maar zijn aanleg was zo evident, dat hij al snel naar Boston verhuisde om op Berklee te gaan studeren. Hij was een van de allerbeste studenten en werd na een auditie aangenomen door niemand minder dan Horace Silver, die het helemaal in hem zag zitten. Ralph zou 4 jaar bij de groep blijven en leerde in die tijd het vak grondig kennen.

Daarna nam zijn carrière een grote vlucht

COMPLEMENTAIR

Omdat er geen strijd meer is voor de krijgsmacht, ontstaat er een strijd over de krijgsmacht. Minister Ter Beek noemt de nieuwe taak voor ons leger complementair.

Een aantal topambtenaren op zijn ministerie zijn daardoor in paniek geraakt. In de media noemen ze de nieuwe defensie-filosofie van de minister 'Hollandse Folklore'. Ze doen dat wel anoniem, want voor je het weet is door die openhartigheid je carrière geschaad.

Maar als de minister zijn zin krijgt zou die carrière ook op een laag pitje komen te staan, dus er tegenaan dachten ze.

Wat bedoelt de minister nou toch met complementair? In gewoon Nederlands wil dat zeggen aanvullend. Op een creatief moment moet de minister gedacht hebben dat een complete krijgsmacht voor ons landje in de huidige machtsverhoudingen niet meer noodzakelijk is. Het is ook niet meer op te brengen om zowel een landmacht, luchtmacht als marine compleet op de been te houden. Mogelijk heeft hij gedacht dat een aanval vanuit België, Duitsland of Engeland niet meer zo voor de hand ligt. In dat geval lijkt een aanvullende taak in een bondgenootschappelijk leger toch een logische zaak.

Maar het is de topambtenaren toch niet ontgaan dat we als marine en luchtmacht al jaren aanvullend functioneren. De paniek bij deze heren is ontstaan op het moment dat ze wisten dat er daadwerkelijk taken kunnen worden afgestoten. Dit heeft

AAN DE POORT

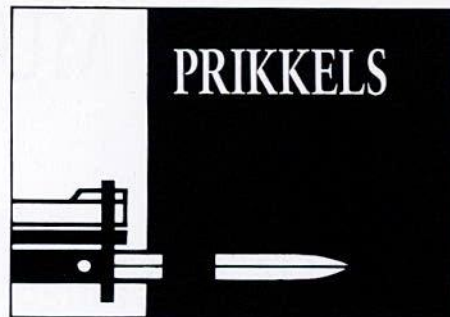
Hier sta ik met m'n hand aan m'n baret
Niet dat dat mij in oorlogstijd redt
Maar dit doe ik als groet
Niet omdat ik je mag maar omdat het moet

In dienst wordt veel voor je beslist
Een deurkruk is ook zo'n optimist
Die drukt vriend en vijand een hand
En ik groet voor mijn vaderland

Ook aan Cambodja en Joegoslaven
De groeten van de VN en doordraven
Maar wie brengt het grootste offer?
Morgen ben ik misschien wel een koffer!

Daphne

en werd hij een veel gevraagd sideman. Hij heeft intussen gespeeld met mensen als Freddie Hubbard, Bobby Hutcherson en J.J. Johnson en was tevens op vele platen te horen. De opnamen onder eigen naam gaven hem echter de kans zich volledig te ontplooiën als solist en componist. De albums *Furthermore* en *Images* laten een muzikant horen, die duidelijk een eigen stijl heeft ontwikkeld en dus onmiddellijk herkenbaar is, hetgeen je helaas niet van alle hedendaagse saxofonisten kunt zeggen.

zeker tot gevolg dat de promotiekansen van een aantal beroepsmilitairen gering worden. Een glansrijke loopbaan in het defensie-apparaat is niet meer voor een ieder aanwezig.

In het bedrijfsleven zijn we gewend aan het systeem dat indien het produkt geen marktwaarde meer heeft, andere wegen moeten worden ingeslagen. Het produkt 'veiligheid' was tijdens de koude oorlog goed te verkopen. Eerst werd gezocht naar andere vijanden, die onze veiligheid zouden kunnen bedreigen. Genoemd zijn al de Chinezen en het opkomend Moslim-fundamentalisme.

Voor een brandweercommandant zijn een fiks aantal branden ook positief om zijn korps op sterkte te houden zoniet te versterken. Dat zijn goede argumenten tegenover de gemeenteraad.

Het is te hopen dat de politiek in dit geval zich niet laat inpakken door een stel in paniek geraakte topambtenaren. Een aanvullende taak van onze krijgsmacht in een bondgenootschappelijk leger lijkt voor een zinnig denkend mens toch meer dan genoeg.

De minister bedoelt niet incompleet maar aanvullend, of zoals hij dat noemt complementair.

Cor Out

Ralph Moore is nog zo jong, dat hij in de toekomst alleen maar beter kan worden.

Theo Carree

Aanbevolen CD's:

Mulgrew Miller: *The Countdown* Landmark LCD 1519; *From Day To Day* Landmark LCD 1525-2.

Ralph Moore: *Furthermore* Landmark LCD 1526-2; *Moore Makes Four* Concord CCD 4477. Niels Lan Doky: *Dreams* Milestone MCD 9178-2; *Friendship* Milestone MCD 9183-2. Stochelo Rosenberg: *Seresta* Hot Club HCRCD 59; *Gipsy Summer* Dino DNCD 1265.

NEW AGE MUSIC

Geliefd bij veel jongeren

In EGO wordt al jarenlang aandacht besteed aan popmuziek en jazz, maar grote onbekende is nog steeds de New Age Music.

Toch is deze stroming in toenemende mate bekender aan het worden in Nederland. Kwam je tot voor enkele jaren geleden slechts een enkele plaat of cassette tegen in de doorsnee platenzaak, tegenwoordig is er al sprake van een behoorlijke keuzemogelijkheid.

Uit een onderzoek van Billboard van 29 oktober 1988 bleek dat de kopers van New Age Music zich als volgt lieten onderverdelen: 60% van alle mensen die deze muziek kopen is tussen de vijftientig en de veertig jaar, 33% is jonger dan vijftientig en 7% is ouder dan veertig jaar. Reden voor EGO-redacteur Jan den Boer om hier ook eens wat meer aandacht aan te gaan besteden.

Wat is New Age Music?

Het is een stroming in de muziek, afkomstig uit de zestiger jaren, die in de VS al vrij bekend is en dat in Europa ook steeds meer wordt. Het genre zit tussen jazz, klassiek en pop in.

■ Kenmerken

Het is veelal instrumentale muziek met een rustige of lichte opbouw. Er zit weinig of geen zang in. Er zijn geen strakke ritmes. Kenmerkend voor New Age Music is dat veel mensen het ervaren als ontspannend, rustgevend en daardoor harmonie bevorderend. Ze vinden het sfeerrijke, aantrekkelijke muziek, die verfrist en energie geeft. Het begrip New Age Music is tevens een verzamelnaam van zo'n beetje alles dat niet onder jazz, klassiek of pop is te rangschikken, waarbij wel als criterium geldt dat het tot ontspanning leidt. Alle ongewone instrumentale muziek, ongeacht stijl of instrument, wordt daar dan gemakshalve ondergebracht.

■ Afkomst

Waarom heet het New Age Music en waar komt het vandaan? En wat voor soort mensen kopen het?

Zoals gezegd komt de muziek uit de zestiger jaren en het ontstond als een reactie op wat er toen gaande was in de maatschappij. Het stond voor 'een nieuwe tijd' die aan zou breken, waarbij alternatieve geneeswijzen hoorden, gezonde voeding, een gezond milieu en een nieuwe muziek.

Als een der voorlopers uit die tijd kan zeker de Incredible String Band worden gezien o.l.v. Robin Williamson en Mike Herron. Een band die nagenoeg in de vergetelheid is geraakt. Robin Williamson is overigens weer te horen op de New Age CD 'Romanza' van Helen O'Hara, een absolute must voor de liefhebber.

Toch is de New Age Music niet uitsluitend af-

komstig uit de VS. Veel landen kunnen worden toegevoegd aan deze muziek. Denk aan Ierland, Engeland, Duitsland, Noorwegen, Zweden, Spanje, Frankrijk, Zwitserland, Japan, België en Nederland. Denk aan groepen als Vangelis, Enya en denk aan mensen als Brian Eno en Andreas Vollenweider. Denk ook aan namen als Paul Horn, Deuter, Kitaro, Ray Lynch, Steven Halpern, George Winston, Mike Rowland, Michael Jones, David Lanz, Peter Michael Hamel, enz.

Vooropgesteld dat lang niet iedere genoemde groep of artiest het er mee eens is dat hij/zij nu wordt genoemd onder de noemer New Age, denk ik toch dat het bijdraagt aan herkenbaarheid bij de lezer om ze daar gemakshalve bij in te delen. Uit onderzoek onder de kopers van New Age Music blijkt, dat het beslist niet zo is dat die muziek alleen maar gekocht wordt door 'alternatievelingen' of 'yuppies'. Ongeveer 40% van de kopers blijkt te bestaan uit mensen uit de lagere inkomensgroepen met weinig opleiding.

■ Goede introductie

Onlangs zijn er twee verzamel-CD's uitgebracht van het Oreadelabel *New Age Music I* (OR 2873) en *New Age Music II* (OR 2874). Oreade Music (Eindhoven) is in Nederland de grootste uitgever van New Age Music en met deze twee verzamel-CD's zal zeker worden voldaan aan een grote behoefte aan duidelijkheid inzake soorten musici, groepen enz. Voor ieder aan te bevelen die wil starten met het aanschaffen van New Age Music. Zo krijg je in één uur tijd niet alleen een globaal overzicht, maar proef je ook iets van de grootheid van Leonardo Rubinstein's nummer *Chrystals* (OR 2805) en van het virtuose pianospel van Mike Rowland met *Fairy Ring I* (OR 2809).

Daniel Kobialka geeft een bewerking van 'A whiter shade of pale' die mij kippel

bezorgde vanwege de schoonheid. Dit nummer is afkomstig van het album *Fragrances of a dream* (DK 104), waarop verder prachtige bewerkingen staan van Satie en Bach.

Aeolia besluit N.A.M. I met het nummer *Shambala* van het album *Crystal illumination* (OR 2811) waarbij ik door viool, harp, fluit, koor en synthesizers op de golven werd meegenomen, overspoeld en teruggeworpen op het strand. Aanzwellend en wegebbend, adembenemend.

N.A.M. I wijst je de weg, ontroert, stemt je tot rust en vrede, geeft ruimte en inspiratie.

N.A.M. II is eigenlijk een vervolg op I, aangevuld met Gomer Edwin Evans met prachtig fluitspel door minimal music ritmes begeleid (*Tequila Sunrise* (OR 2871)). Georgia Kelly laat in *Birds of Paradise* (OR 2866) perfect harpspel horen en Daniel Kobialka komt met een ontroerend mooie bewerking van een lied van 'Pinocchio' (*The future is beautiful* DK 116).

Chakra artists geven een versie weer van het klassieke thema van de Pachelbel Canon die bloedstollend mooi is (OR 2863). Dit zou eigenlijk de klapper zijn en tevens laatste nummer, ware het niet dat in het voorlaatste nummer, *Thigh Ch'i* van het album *Connections* (SRX 7838), Steven Halpern en Paul Horn m.i. alles overtroeven in schoonheid.

■ Ontdekkingsreiziger

Vroeger, toen er nog geen New Age Music bestond, moest je vooral rust zoeken in klassieke muziek en dan vooral in het Adagio en Andante en Romance van diverse werken van Mozart, Beethoven, Bruch enz. Nu lijkt het erop alsof overal in de wereld mensen bezig zijn die momenten van diepste ontroering, van tederste herinnering in nieuwe gedaanten op de plaat te zetten. Het voelt een beetje als een ontdekkingsreiziger, die ineens door krijgt dat de wereld niet plat is maar rond, maar dan inzake de wereld van de muziek.

Jan den Boer

GEDICHT

PRIMA-VERA-VISTA

Toen ik de zwenking van het pad
uit was en er zicht kreeg op het dal
waaruit zojuist het zonlicht aan 't
verscheiden was, een deel lag al
in schaduw, zag ik, en het was
een boompje vlakbij het huis
waar ik logeerde, één roze bal
van bloesems, klatteroze, en ik wist:
dit is de navel van het heelal.

LEVENSEINDE VAN EEN SPIN

Net voor het doodgaan
ging hij verzitten, zette zich schrap
om zo waardig te sterven
in een houding van
dreigende waakzaamheid

het heeft nu
een dag geregend en er is
niets over van al
die waardigheid

lijf gekanteld, poten
slordig gespreid, een poot
zelfs al los verderop
gespoeld

hoe vergeefs ook de houding
het is niet onopgemerkt gebleven.

GEWOON MATROOS, 40-45

Niet deze lente
viel hij
Vivaldi
voornaam Paoli
marinier uit Ventimiglia
vermeld op een gedenksteen

viel of verdween
hij, laatste naam
op een steen vol namen

bij een echte storm
windkracht tien
zullen misschien
uit de kuivende golven
een paar losse druppels
die naam bevochtigen

meisjes van nu
hun borsten naar de zon
en hun rug naar jou
zitten op de pier

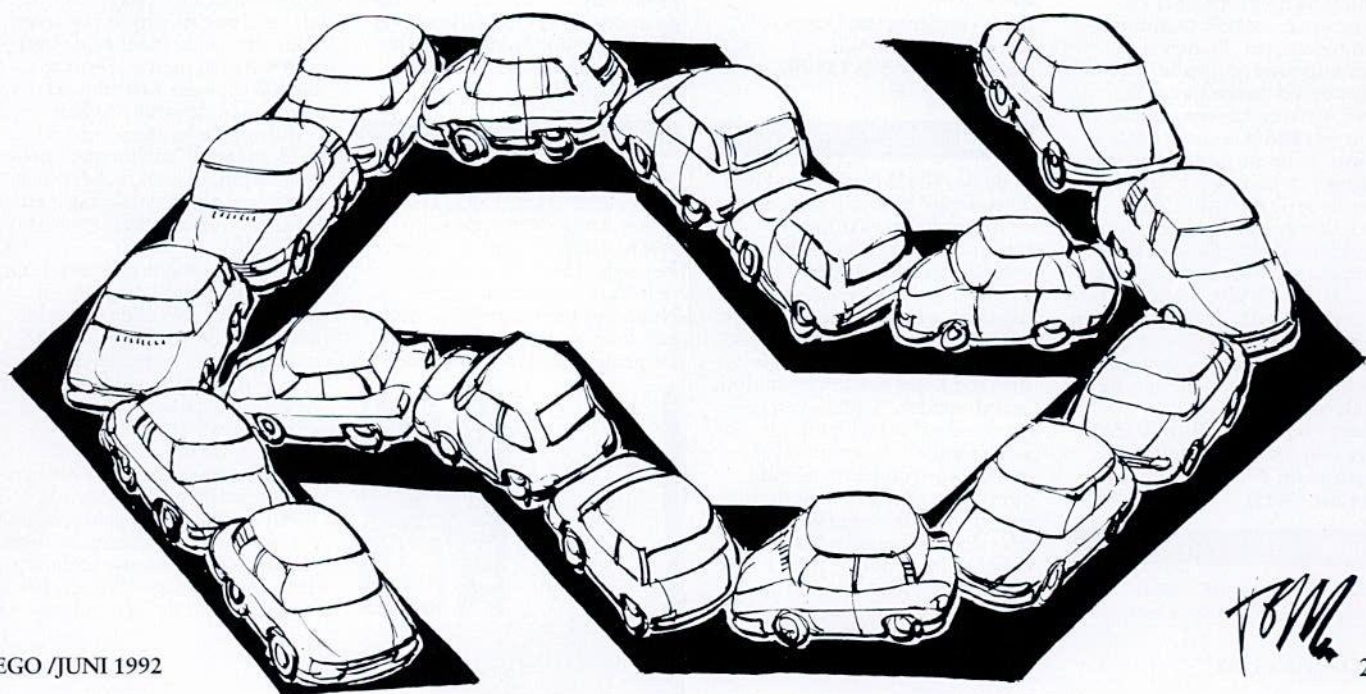
Vivaldi, Paoli
hoe ook de dood
je te grazen nam,
in alle jaargetijden
van oorlog
bleef er leven
en blijft.

In 1964 verruilde Leo van der Zalm (geb. in 1942 als zoon van een Noordwijkse bollenboer) het werk in het hotel van zijn moeder voor het dichterschap en de studie Nederlands in Amsterdam en ging hij wonen op een motorschip aan de Oude Schans. Hij werd een kleurrijke figuur in de tijd van pro-vo en flower power, die in die roerige, creatieve jaren deelnam aan o.a. Eksoties Kietsj Konservatorium, Insektensekte, Deskundologisch Laboratorium, Amsterdams Ballongezelschap en die zijn schip ook stuurde naar het legendarische popfestival in het Kralingse bos in Rotterdam (1970). Bovendien maakte hij, naast een doctoraal scriptie over visies op armenzorg en zwervers in de 17e eeuw, ook reizen naar India, Zuid- en Midden-Amerika, de VS, Oost-Europa en de Sowjetunie. In 1984 kwam bij In de Knipscheer zijn poëzie-debuut *Hollands-Oostersch* uit, een bundel die met z'n klassieke inslag een groot dichterlijk vakmanschap verried. Dat geldt evenzeer voor de dit voorjaar verschenen tweede bundel *Eenhoorns onder andere*, waaruit hiernaast drie gedichten zijn afgedrukt. De bundel bevat drie afdelingen, waarvan de tweede - 'Chili, levenden en doden' - tot stand kwam na een lang verblijf onder de Indianen in Chili. Deze prachtige, uiterst sensibele gedichten - die meestal heel gewone mensen of de natuur tot onderwerp hebben - getuigen stuk voor stuk van een bijzonder fijnzinnig waarnemings- en uitdrukkingsvermogen: 'het is niet onopgemerkt gebleven'.

Leo van der Zalm: *Eenhoorns onder andere*. In de Knipscheer, Amsterdam 1992. 61 blz. f 27,50. (FS)

— NIEUW NS-LOGO —

TBM

BOEKEN

Indonesië

De tweede roman van Albert Hagenars, 'Butijn. Het boze oog', is het verhaal van twee, tot elkaar veroordeelde mannen, die, om verschillende redenen, met hetzelfde vliegtuig naar Indonesië gaan. De een is Ben Butijn, een tegen de zestig lopende, in Batavia (nu Djakarta) geboren Hollandse oorlogsfotograaf. Op medisch advies gaat hij terug naar zijn geboorteland (naar het land 'waar de oorlog, net als in hemzelf, nooit had opgehouden') om, als het ware via een therapeutisch proces, af te rekenen met zijn in Japanse kampen doorgebrachte jeugdjaren en met zijn afschuwelijke ervaringen uit de Bersiap-tijd (de jaren direkt na 1945).

De ander is Danny de Wit, een wat in zichzelf gekeerde Indische jongen uit Den Haag, die zijn vader op zijn sterfbed beloofde ooit een keer Indonesië te bezoeken ('Hij wilde dat ik alles één keer zou zien'). Langzamerhand komen de harde oorlogsfotograaf Butijn ('Met tranen in je ogen kun je niet instellen. Goede foto's maak je niet met je hart, maar met een vaste hand en een koel oog') en de zachtvaardige Danny dicht bij elkaar en groeit er een zekere saamhorigheid tussen hen. Beiden zien kans hun uiteenlopende doelstellingen te verwezenlijken: Ben vindt, na lang zoeken, de plaats waar het kamp gestaan heeft en Danny krijgt de informatie, via de grootvader van een kennisje, over de vrijheidssstrijd (de Nederlands-Indonesische oorlog, 1946-1950). De kloek roman, als het ware het dagboek van Danny de Wit, laat zich, tot de laatste bladzijde, vlot lezen en geeft een aardig beeld van een even verwarrende als schokkende periode uit de Nederlandse geschiedenis. **Albert Hagenars: Butijn. Het boze oog.** In de Knipscheer, Amsterdam 1992. 319 blz. f 34,50. (WH)

Agnes

Van de hand van tekenaar/schrijver Peter van Straaten ver-

scheen kort geleden het zesde (!) Agnes-boek: 'Dappere Agnes'. In dit boek de laatste lotgevallen uit het 'slordige' leven van Agnes (het feuilleton dat – nog steeds – wekelijks in Vrij Nederland verschijnt).

Dit deel begint (logisch natuurlijk) waar het vorige (*Agnes en Daniël*) eindigde: de terugkeer, uit Afrika, van haar los/vaste vriend Arthur. In dit boek neemt het leven van Agnes – voor de zoveelste keer – een ingrijpende wending. Natuurlijk passeren weer vele oude bekenden de revue, zoals haar vriendin Bea (die nog steeds niet weet wat ze met 'haar Johan' aan moet), Titus (die Amsterdam heeft verkozen boven Schiermonnikoog), uiteraard haar werkgever en vriend, studio-eigenaar Max en niet te vergeten haar inmiddels bijna vijftien jaar oude zoon Daniël. De rode draad – en oorzaak van de verandering – is evenwel Arthur. Van Arthur zijn stellige voornemen zijn studie weer op te pakken komt niets terecht. Hij trekt bij Agnes in en begint een handel in tweedehands spullen. Zijn prognoses over winst maken weet hij, keer op keer, niet in daden om te zetten. Uiteindelijk keert hij Agnes definitief (?) de rug toe. Deze weet zich, na even uit het evenwicht te zijn geweest, dapper door deze tegenslag heen te slaan. Ze verbouwt rigoureuus haar badkamer, viert uitbundig haar veertigste verjaardag en ziet, alleen in het leven staande, de toekomst helemaal zitten. Een heerlijke zedenschets om gedurende de vakantie enige tijd van te genieten. **Peter van Straaten: Dappere Agnes.** De Harmonie, Amsterdam 1992. 157 blz. f 22,50. (WH)

Dood

In de novelle 'Minder dood dan de anderen' beschrijft de bekende Belgische cineast Frans Buyens, in drie delen, achtereenvolgens het stervensproces van zijn, drie jaar jongere, broer Armand, zijn vader Josef en zijn moeder Joanna. Stuk voor stuk even indrukwekkend. Zijn broer Armand komt om het leven door brandwonden. Tijdens een gemaskerd bal waarbij hij, met enkele vrienden, is vermommen als gorilla, vat zijn vermomming plots vlam. Veroorzaakt door een opzettelijk weggeworpen lucifer die zijn kunststofvacht snel in lichtervlaaiet doet zetten. Frans heeft grote problemen de dood van zijn broer te aanvaarden:

'Mijn hoop dat mijn broer in leven zou blijven en weer gezond worden, had zich onredelijk in zekerheid omgezet. De klap van de werkelijkheid doet me ondergaan in een stroomversnelling.' Het overlijden van zijn vader veroorzaakt schuldgevoelens bij de auteur. Vader, handwerker en vakbondsaktivist, gedurende lange jaren ook nog bestuurslid van het plaatselijk muziekkorps, had zelf beslist over zijn uitvaart en zoon Frans had beloofd e.e.a. te regelen. Maar één voor één worden de laatste wensen van zijn vader om zeep geholpen. *'Geen bloemen',* maar moeder eiste toch bloemen want *'Anders zullen de mensen denken dat we niet om hem geven.'* *'Geen treurmuziek',* maar *'De harmonie wilde hem enkel traditioneel de laatste eer bewijzen.'* Enz. Met als gevolg dat de zoon (de schrijver) zich 'rot voelde. Omdat ik hem niet had kunnen helpen zijn eigen dood te sterven.'

Met het overlijden van zijn moeder Joanna kan hij zich nog het beste verenigen. Wanneer haar situatie, door kanker, hopeloos is geworden, weet ze de arts zover te krijgen dat deze haar een injectie geeft en ze zachtjes inslaapt. Frans is, in tegenstelling tot beide vorige keren (bij broer en vader), nu wel aanwezig bij het overlijden al heeft hij, ook nu, het ultieme moment gemist: *'Ik weet niet welk ogenblik ze gestorven is. Ik heb het niet gezien, ik heb het niet gevoeld, ik heb het niet gehoord. Haar leven is overgegaan in het mijne. Ze is minder dood dan de anderen.'* Nogmaals: Indrukwekkend! **Frans Buyens: Minder dood dan de anderen.** EPO, Berchem (verspreiding voor Nederland: De Geus, Breda) 1992. 92 blz. f 29,90. (WH)

Leesgenot

Met zijn verhalenbundels (*Het doosje van Toeti*, 1985, *De ziekte van Anna Printemps*, 1987 en *Het mausoleum van de innerlijke vrede*, 1989) brak de, op latere leeftijd begonnen, auteur Hugo Pos (geboren 1913) definitief door als een groot verteller. De grote kracht van Pos is dat

hij grote thema's weet te verichten tot betrekkelijk eenvoudige proporties, maar deze op zo'n luchtige, doch zeer indringende, wijze weet te beschrijven, dat je zijn verhalen achterelkaar uitleest.

Met zijn onlangs verschenen nieuwe bundel, 'Van het een', doet Pos deze reputatie opnieuw alle eer aan. Of het nu gaat over – de geest van zijn vader die, lang na zijn overlijden, nog steeds blijft rondwaren in het sterfhuus, – het ophalen van zijn, Surinaamse, jeugdhervindingen door een toevallige ontmoeting aan de andere kant van de wereld, – het 'verdwijnen' van een gevangengenomen en zwaar mishandelde Indonesische journalist (in Indonesië kort na de Japanse capitulatie) – zijn tennispartijtjes met de, tijdens de Tweede Wereldoorlog, in Duitse dienst getreden Roemeense vriend Nicolai, – of het galgenmaal van de wegens moord ter dood veroordeelde Stanley, alle verhalen leveren steeds, hoe ernstig de ondertoon ook moge zijn, een ongekende portie leesgenot op, omdat de klasse van iedere regel afdruipt. **Hugo Pos: Van het een.** In de Knipscheer, Amsterdam 1992. 102 blz. f 22,90. (WH)

Moderne mannelijkheid

'De schaduwzijde van de mannen is duidelijk. Hun krankzinnige uitbuiting van de hulpbronnen op aarde, hun devaluatie en vernedering van vrouwen en hun geobsedeerd zijn door stammenoorlogen zijn niet te ontkennen.'

Dit schrijft de Amerikaanse dichter Robert Bly (bekroond met o.a. de National Book Award) in zijn in 1990 verschenen boek 'Iron John', dat in korte tijd nr. 1 op de bestsellerlijsten werd. Eind '91 verscheen de Nederlandse vertaling (door Robert van Voren): 'De wilde man – Een boek voor mannen'. Dit erudiete essay gaat over de identiteitscrisis van de moderne man. Het oude manbeeld is versleten en een nieuw is er nog niet. Weliswaar hebben veel mannen in de jaren '80 hun 'vrouwelijke kanten' ontwikkeld, maar de 'zachte man' heeft nog weinig levenskracht en zijn drijfveren zijn te vaak angst en pijn. Ook de macho is geen alternatief.

Op zijn zoektocht naar een beter manbeeld ging Bly te rade bij talloze oude legenden en verhalen en in zijn analyses volgt hij nauwgezet en verhelderend het sprookje over 'de wildeman' van de gebroeders Grimm. Dat laat zich lezen als een initiatieverhaal, hoe de jongen door het overwinnen van vele problemen tot een man wordt ingewijd. Werd de schuld voor de ontstane problemen en de identiteitscrisis van de man tot nu toe veelal bij de moeders gelegd (Freud), Bly wijst erop dat de 'afstandsva-

ders' (Mitscherlich) in onze samenleving hun oeroude verantwoordelijkheid ontlopen. In de oudheid bestonden, en in andere culturen bestaan nu nog, wel deze voor het geestelijk groeiproces van de jonge mens fundamentele initiatierituelen. Het is misschien ook niet verwonderlijk dat juist tegen het einde van deze eeuw, waarin het gemis aan 'wijze mannen' steeds pijnlijker wordt gevoeld, de seri-euze belangstelling herleeft voor de 'magische' praktijken van oude én hedendaagse inheemse volken, van Kelten tot Aboriginals, van Vikingen tot Maori's, van Druiden tot Indianen.

Wie na het voorgaande denkt hier met een moeilijk en somber boek van doen te hebben, vergist zich. Integendeel, dit boeiende boek biedt heel wat aanzetten om een 'onberispelijk krijger' (Casteneda) te worden, hetgeen minder met soldatendom te maken heeft dan met innerlijke wijsheid en emotionele evenwichtigheid. Want (h)erkenning van die Schaduwzijde (zie begincitaat) in jezelf is een eerste stap, werken aan de transformatie ervan naar de evenzeer aanwezige Lichtkant van je bestaan is de volgende.

Robert Bly: 'De wildeman', De Haan/Unieboek, Houten 1991. 268 blz. f 34,90. (FS)

Studie op Siberut

'Ik vraag me ook wel eens af wat ik hier eigenlijk doe, waarom ik het zo ver moest zoeken. Op een nauwelijks bereikbaar, modderachtig eiland (waar geen steen te vinden is) me in een stenen-tijd-perkultuur te gaan verdiepen. In een maatschappij waarin een recordaantal ziekten voorkomt, een studie maken van de genesingsrituelen; als uitge-sproken teerhuid de streken van de onverbiddelijke zon opzoeken; als onvermoeibaar fotograaf reizen in een klimaat waar geen toestel het lang uithoudt ...' verzucht Gijs Schneemann (1958-1986) eind maart '86 op Siberut in een brief aan zijn geliefde in Nederland. Siberut is met zijn 4000 km² (1/9 van Nederland) het grootste eiland van de Indonesische Mentawai-archipel ten westen van Sumatra en het telt slechts 20.000 inwoners.

Op 19 januari 1986 vertrok Gijs, die enige jaren een fotografie-opleiding volgde, als vijfdejaars student etnomusicologie (UvA) voor een half jaar studie naar Siberut. Kort voor hij zou terugkeren overleed hij aan ma-

laria tropica op 12 juni 1986 en werd de volgende dag op het eiland begraven. Een bij toeval gearriveerde Zwitserse student maakte foto's van zijn begrafenis. In mei '91 wijdde het VPRO-radioprogramma *De Wandelende Tak* een hele aflevering aan de brieven en muziekopnamen van Gijs Schneemann. Dit werd de aanleiding voor Gijs' studiegenote Jeanette Werkhoven om - m.m.v. de vriendin, familieleden en vrienden van Gijs - het boek 'Kirkat, Brieven uit Siberut' samen te stellen (Kirkat is Mentawai voor 'herinnerings-teken voor een dode'). De Leidse cultureel antropoloog prof. dr. Reimar Schefold, zelf Mentawai-onderzoeker met wie Gijs bevriend was, schreef een inleiding bij deze mooie selectie van brieven, dagboek aantekeningen en foto's. Mooi, omdat de veelzijdig kunstzinnige Schneemann - die piano en hobo speelde, een goed vocalist was en met zijn vriendin aan een Duitse geïllustreerde Slauerhoffvertaling werkte - zijn boeiende teksten over het leven op Siberut extra genietbaar heeft gemaakt door soms prachtige literaire beeldspraken. Menig tekstfragment getuigt er overigens van (zie begincitaat) dat hij het op het eiland vaak niet erg zag zitten, maar indrukwekkende ervaringen beleefde hij gelukkig ook, zoals:

'... al een paar keer heb ik een medicijnman in trance in mijn armen gehad. Zo'n zwetend en intens naar kruiden ruikend lichaam, zo dichtbij, met de opdracht hem in de houdgreep te houden als hij weer stuip trekkingen krijgt, dat is een ervaring van onmiddellijkheid van leven die ik niet snel zal vergeten...' Een ontroerend document. Gijs Schneemann: *Kirkat*. Hadewych, Antwerpen-Baarn 1992. 119 blz. + 22 foto's. f 29,50. (FS)

Globe Pockets

In november '91 startte uitgeverij In de Knipscheer met een nieuwe reeks: de Globe Pockets, kwaliteitsboeken tegen een lage prijs, die telkens met vier tegelijk worden uitgebracht in het voor- en najaar. Het eerste viertal bestond uit: Boeli van Leeuwen, *Het teken van Jona*; Albert Helman, *Mijn aap lacht*; Astrid Roemer, *De wereld heeft gezicht verloren* en Craig Strete, *Hoe Jongen zijn naam verdiende*. Dit voorjaar verscheen het tweede kwartet met goedkope herdrukken van stuk voor stuk

prachtromans van Maryse Condé, Ernst Jansz, Charles Johnson en Edgar Mittelholzer.

Van de Caribische schrijfster Maryse Condé (Guadeloupe, 1937) besprak ik hier eerder *Tituba, de zwarte heks van Salem* en *Tocht door de mangrove*. Het nu herdrukte 'De pelgrimage van Veronica' is het debuut van Condé uit 1976 (248 blz.; vroegere titel 'Heremakhonon/Wacht op het geluk'). De roman ging vooraf aan haar monumentale roman-cyclus over Afrika, *Ségou*, waarmee ze wereldnaam maakte (*Ségou* en *Tituba* zijn ook verkrijgbaar in de Rainbow Pockets).

De Antilliaanse Veronica, die in Frankrijk heeft gestudeerd, aanvaardt in een Afrikaans land een baan als lerares, in feite om er achter te komen wie ze zelf is en wat ze met de Afrikanen gemeen heeft. Ze denkt haar 'voorouder' te vinden in Ibrahim Sory, de minister van Defensie. Als deze minnaar echter een opstand van haar studenten met geweld onderdrukt, beseft ze haar vergissing. De realiteit van het dekolonisatieproces blijkt in schril contrast te staan met Veronica's droom van een op ras gebaseerde culturele identiteit. Ze treft slechts folklore en politieke intriges aan in plaats van de verwachte aloude gemeenschappelijke waarden. Haar hoop dat haar Antilliaanse jeugtherinneringen (die door het hele boek parallel lopen) in Afrika tegen-gesproken zouden worden is daarmee ook voorgoed vervlogen. Schitterende roman!

Nog zo'n Caribisch juweel is Edgar Mittelholzer's 'Een ochtend op kantoor' (247 blz.; 1e druk 1980, vert. Jos Knipscheer). Mittelholzer (1909-1965) is de bron waaruit de brede hoofdstroom van de moderne Caribische literatuur is ontsprongen en 'Morning at the Office' (1950) is als weerspiegeling van de multiraciale Caribische samenleving nog altijd onovertroffen. Zijn humorvolle beschrijving van die smeltkroes van bevolkingsgroepen op het eiland Trinidad, waarbij al-

les draait om kleur, geld en klasse, is terecht een hoogtepunt in de wereldliteratuur genoemd. Het verhaal speelt zich af op een kantoor in Port of Spain. Daar worden in vijf uur tijds veertien werknemers (van bijna evenveel rassen) onontkoombaar met zichzelf en elkaar geconfronteerd, vooral als later de eenling Mortimer Barnett (een auteur) binnenkomt voor een advertentie over een 'boekje'. Voor Barnett blijkt de integriteit van het individu belangrijker dan diens identiteit. Daarmee zette Mittelholzer de toon voor wat een universeel thema zou blijven in alle latere Caribische literatuur (van V.S. Naipaul, Roger Mais en Bea Vianen tot Tip Marugg, Boeli van Leeuwen, Frank Martinus Arion en vele anderen), aldus Jos de Roo in een uitvoerig nawoord bij dit meesterwerk.

Ernst Jansz (Amsterdam, 1948) is als popmuzikant bekend van groepen als CCC Inc. en Doe Maar. Als schrijver debuteerde hij in 1983 met de roman *Gideons droom*, die het thema behandelde van een Indische jongen die, via zijn vader, op zoek ging naar zijn eigen identiteit. Ook Jansz' tweede boek 'De overkant' (250 blz.; 1e druk 1985) gaat voor een groot deel over de Indische vader Rudi. Deze wordt geportretteerd, eerst in brieven van zijn ouders uit het vooroorlogse Batavia aan Rudi die in Amsterdam studeert, dan middels herinneringen verteld door zijn weduwe Jopie die met Rudi in het verzet zat en tot slot door een reisverslag van zoon Joch, die in Indonesië een ontdekking doet die de verhalen daarvoor in een ander, dramatischer licht plaatst. Een goed geschreven en vaak ontroerende roman over een realistisch familiedrama, dat zich afspeelde tussen 1935 en 1985.

Op het vierde boek - Faith en het verhaal van de Moerasvrouw van Charles Johnson - kom ik in een volgend nummer terug. Globe Pockets. In de Knipscheer, Amsterdam 1992. f 15,- per stuk. (FS)

Wim Heij
Frank Spoelstra

